

Non-governmental Organizations and Construction of Social Problems: An Ethnographic Study of Non-Governmental Organizations in *Sardasht*

Omid Ghaderzadeh

(Corresponding Author)

Associate Professor of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Sanandaj University Sanandaj, Iran (o.ghaderzadeh@uok.ac.ir)

Rahmat Foroughi

M.A. in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Science, Sanandaj University Sanandaj, Iran (rahmatforoughi1219@gmail.com)

Abstract

The emergence of non-governmental organizations in Sardasht is tied to the diversity and intensification of social problems. This research analyzes the experiences of Sardasht non-governmental organizations in the construction of social problems within the framework of the constructivist approach. The current study method is urban ethnography and data is collected through semi-structured interviews and coded through thematic analysis. The studied samples included 34 civil activists who have been continuously active in 31 non-governmental organizations and were selected by sampling method with maximum diversity. Results: Based on the field data, “constructing social issues” as an approach has been the cause of the emergence of most non-governmental organizations in Sardasht. In order to make people aware of social issues, these organizations have used the strategies of “platforming”, “sensitizing” and “needs/demand assessment” as “claim making strategies” and by resorting to measures such as “intellectual empowerment”, “practical empowerment” and “providing services”. Direct” have begun to build solutions. The solutions and actions of non-governmental organizations can be categorized under individual solutions and the direction of their actions has been focused on individual change. The mentioned approach does not lead to institutional and social changes due to the continuation of the structural conditions of social problems and harms.

Keywords: Construction of Social Problems, Empowerment, Non-Governmental Organizations, Provision of Direct Services, Sardasht, Sensitization.

Social Problems of Iran

Journal, Vol. 15, No. 1, Spring 2024, 113–152.

Received: 9/1/2024 Accepted: 9/4/2024

Extended Abstract

1. Introduction

The emergence of non-governmental organizations is tied to social problems and based on public perception, solving the problems of the needy has become the main social expectation and responsibility of non-governmental organizations. In the framework of the social constructivism approach, the concept of “Work of Social Problem” refers to the set of activities and works that individuals and institutions actually do to convince others that they are facing problematic conditions and should do something about it. Non-governmental organizations, as claim makers, contribute to the construction of social problems. This research analyzes the experiences of Sardasht’s non-governmental organizations in the construction of social problems within the framework of the constructivist approach. What were their main claim strategies in other words, what strategies have non-governmental organizations adopted to understand social problems? And in the city of Sardasht, which is faced with harms and dangers such as poverty, social inequality and various social cleavages, what solutions have non-governmental organizations resorted to in order to deal with issues and problems?

2. Method

In this research, the urban ethnography method has been used among the various qualitative methods. Contemporary cities, which contain various types of social relationships and subcultures, are facing problems related to immigrants, different ethnic groups and the transformation of social boundaries, and are considered a suitable place for ethnographic studies, especially the study of the consequences of centralizing policies in the context of the city. The field of study of the current research is civil activists and non-governmental organizations in Sardasht city. These organizations have been formed in Sardast since the 1990s. In this city, more than 31 non-governmental organizations operate in various fields. to determine the number of samples, theoretical saturation is based. The data was collected through a semi-structured interview. In the data collection process, we used two etic and emic approaches. Also, data analysis was done by thematic method and data coding was done using Maxqda software.

3. Findings

Out of a total of 31 non-governmental organizations and active charity centers investigated, 18 of them work in the field of social problems. From the perspective of the participants, one of the main necessities of the formation of non-governmental organizations in Sardasht has been to deal with social problems. This abundant theme has been the result of the accumulation of sufferings and problems and the necessity of meeting needs and dealing with damages and solving social problems. One of the fundamental questions of the current research was, what strategies have non-governmental organizations adopted to understand social problems and conflicts? 72 primary codes, 12 sub-categories and 3 main themes were obtained from the interview data. Based on the narrative of the interviewees, some of the actions of non-governmental organizations such as “platform building”, “sensitization” and “needs assessment” in the face of social problems be categorized under “claim making strategies. Among the other topics discussed was what non-governmental organizations have done in dealing with issues and problems. In the constructivist approach, the work of claim makers in building social issues is to build solutions. Based on the narrative of civil activists, the solutions and actions of Sardasht non-governmental organizations can be categorized under 3 main themes of “intellectual empowerment”, “practical empowerment” and “providing direct services”.

4. Conclusion

Based on the narrative of civil activists, a significant part of the solutions and actions of non-governmental organizations in Sardasht can be categorized under individual solutions, and the three main themes of “intellectual empowerment”, “practical empowerment” and “providing direct services” show that the actions of non-governmental organizations lead to changes in the individual level (micro level) has been focused. Therefore, the solutions of non-governmental organizations have been focused on individual change. This type of orientation of non-governmental organizations, because it focuses on the needy person, does not lead to the participation of the needy in solving social problems and to the mobilization of local resources to change the conditions that cause social problems at least at the local level, and due to the lack of political solutions, the structural conditions of the problems and social harms remain untouched and the possibility of institutional and social changes disappears.

سازمان‌های غیردولتی و برساخت مسائل اجتماعی (مطالعه اتنوگرافیک سازمان‌های غیردولتی سردشت)

امید قادرزاده^۱ ID

رحمت فروغی^۲ ID

چکیده

پیدایش سازمان‌های غیردولتی در سردشت، با تنوع و تشدید مسائل و آسیب‌های اجتماعی گره خورده است. پژوهش حاضر با رویکرد سازه‌گرایی اجتماعی و با روش اتنوگرافی شهری به میانجی تجربه و روایت جمعی از کُنشگران مدنی، از راه شناسایی راهبردهای ادعاسازی و ساختن راه‌حل‌ها به نحوه برساخت مسائل اجتماعی توسط سازمان‌های غیردولتی سردشت پرداخته است. داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه نیمه‌ساختارمند گردآوری و از راه تحلیل تماتیک کدگذاری شده است. نمونه‌های مورد مطالعه شامل ۳۴ نفر از فعالان مدنی و دارای کنش‌ورزی یکسره در ۳۱ سازمان غیردولتی بود که به روش نمونه‌گیری با بیشترین تنوع‌گزينش شدند. بر پایه داده‌های میدانی، «برساخت مسائل اجتماعی» در جایگاه رویکرد، عامل پیدایش اغلب سازمان‌های غیردولتی در سردشت بوده است. این سازمان‌ها برای به ادراک درآوردن مسائل اجتماعی، از راهبردهای «بسترسازی»، «حساس‌سازی» و «نیاز/مندسجی» به عنوان «راهبردهای ادعاسازی» بهره‌گرفته‌اند و با توسل به اقداماتی چون «توانمندسازی فکری»، «توانمندسازی عملی» و «ارائه خدمات مستقیم» به ساختن راه‌حل‌ها مبادرت نموده‌اند. بر مبنای یافته‌ها، راه‌حل‌ها و اقدامات سازمان‌های غیردولتی، در ذیل راه‌حل‌های فردی قابل دسته‌بندی است و جهت‌دهی اقدامات آن‌ها معطوف به تغییر فردی بوده است. رویکرد یادشده به دلیل تداوم شرایط ساختی مسائل و آسیب‌های اجتماعی، به تغییرات نهادی و اجتماعی نمی‌انجامد.

کلیدواژگان: ارائه خدمات مستقیم، برساخت مسائل اجتماعی، توانمندسازی، حساس‌سازی، سازمان‌های غیردولتی، سردشت.

۱. دانشیار جامعه‌شناسی و پژوهشگر پژوهشکده کُردستان‌شناسی، دانشگاه کُردستان، سنندج، ایران (نویسنده مسئول) o.ghaderzadeh@uok.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کُردستان، سنندج، ایران rahmatforoughi1219@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۷/۲۱

فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، سال پانزدهم، شماره ۱، بهار ۱۴۰۳، صفحات ۱۱۳ تا ۱۵۲

۱. بیان مسئله

سردشت به لحاظ موقعیت جغرافیایی و سرزمینی، شهری مرزی و کوهستانی در استان آذربایجان غربی به شمار می‌آید و از دیرباز درآمد بخش قابل توجهی از مردمان این منطقه به زمین و مرز وابسته بوده است. شاخص‌های عمومی توسعه سردشت در سطح نازلی قرار دارد (شماعی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۶). بر مبنای نتایج تفصیلی سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، میانگین نرخ بیکاری رسمی سردشت (۲۳٪) دو برابر بیش‌تر از نرخ بیکاری استان آذربایجان غربی (۱۱/۴٪) است. سهم بخش کشاورزی در اشتغال شهرستان کمتر از ۳۸٪ و نرخ باسوادی حدود ۷۷/۵٪ (پایین‌تر از میانگین استانی و کشوری) است. بر اساس اطلاعات سال ۱۳۹۸، سرانه فضای فرهنگی حدود ۰/۰۱۴ مترمربع (دو برابر کمتر از میانگین استانی) است.

در گزارش وضعیت استان آذربایجان غربی (۱۳۹۹)، از منظر شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، در بیان تنگناها و محدودیت‌های توسعه سردشت، به مواردی چون «مهاجرفرستی شدید جمعیت به دلیل عدم توسعه یافتگی و درصد بالای بیکاری، توسعه نیافتگی کمی و کیفی آموزش عالی و پایین بودن شاخص دانشجو در یک صد هزار نفر جمعیت، سهم پایین شهرستان از مراکز بهداشتی و درمانی، تخت بیمارستان، پزشک متخصص، کادر پرستاری و تجهیزات پزشکی، درصد باسوادی بسیار پایین جمعیت و نرخ پایین پوشش تحصیلی خصوصاً در میان دختران مناطق روستایی، پایین بودن استاندارد فضاهای آموزشی به ویژه در مناطق روستایی، نبود دبیرستان شبانه‌روزی دخترانه در مراکز کانونی جمعیت، سرانه پایین فضاهای ورزشی، وابستگی بیش از اندازه معیشت مردم به اقتصاد مرزی، وجود آسیب‌های اجتماعی متعدد، نامناسب بودن مبلمان شهری و فضاهای تفریحی، فرهنگی و هنری اشاره شده است» (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی آذربایجان غربی، ۱۳۹۹: ۲۱۲).

موارد یادشده نشان از نارسایی ساختی و اختلال کارکردی نهادهای اجتماعی و وضعیت آسیب‌زای سردشت از منظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد و در چنین بستری سازمان‌های غیردولتی در سردشت سر برآورده‌اند. در حال حاضر، بیش از ۳۱ سازمان غیردولتی در این شهر فعالیت دارند که در زمینه‌های زیست محیطی، پیشگیری از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی، ادبی-فرهنگی-اجتماعی، مصدومان شیمیایی، حمایت از بیماران خاص و خیریه فعال هستند و ۸ مرکز نیکوکاری نیز در این شهر فعالیت دارند.

«سازمان‌های غیردولتی، نه بخشی از دولت‌اند و نه یک کسب‌وکار متعارف انتفاعی. این سازمان‌ها در سطح محلی، ملی یا بین‌المللی سازمان‌دهی شده‌اند و انواع مختلفی از خدمات و وظایف بشردوستانه را انجام می‌دهند؛ از جمله نگرانی‌های شهروندان را به دولت‌ها ابلاغ و انتقال می‌کنند، از سیاست‌ها حمایت و بر آن نظارت می‌نمایند و مردم را به مشارکت در فعالیت‌های توسعه تشویق می‌کنند. سازمان‌های غیردولتی در کشورهای درحال توسعه بر ارائه خدمات به افراد محرومی که از فقر، بیکاری، سوء تغذیه و بلایای طبیعی رنج می‌برند، تمرکز نموده‌اند» (اسلام و مورگان، ۲۰۱۲: ۱۷). آنچه به طور گسترده پذیرفته شده است، این واقعیت است که «این سازمان‌ها، فعالیت‌هایی را برای تسکین رنج، ارتقای منافع و منابع در دسترس فقرا، حمایت از محیط زیست، ارائه خدمات اجتماعی اساسی و توسعه اجتماع عهده‌دار هستند» (اسلام، ۲۰۱۵: ۲).

آنچه اهمیت سازمان‌های غیردولتی را در میدان مورد مطالعه دوچندان نموده، روبه‌روبودن سردشت با مشکلات عدیده اجتماعی است. هرچند حیات سازمان‌های غیردولتی با مسائل اجتماعی گره خورده است و بر مبنای ادراک عمومی، حل مشکلات نیازمندان به اصلی‌ترین انتظار اجتماعی و مسئولیت سازمان‌های غیردولتی بدل شده است؛ اما سازمان‌های غیردولتی در کنار عرضه راه‌حل‌های عاجل و فوری مصائب و نیازهای فردی، «عاملان فعالی هستند که کنش اجتماعی خود را بر اساس معانی و تفاسیری بنا می‌کنند که برای محیط اجتماعی خود قائل هستند. آن‌ها صرفاً ساختار معینی را منتقل یا منعکس نمی‌کنند و صرفاً بازنمای روایت مسلط بازیگران نهادی و ادراک عمومی فردی بودن مسائل و به تبع آن سرزنش فرد نیازمند و آسیب‌دیده نیستند؛ بلکه جهان اجتماعی را با تعامل و کنش اجتماعی پیوست خود خلق می‌کنند و از این رو، از کنشگران اصلی تبدیل مصائب فردی به مسائل اجتماعی به شمار می‌آیند» (کاف^۲ و دیگران، ۱۳۸۸: ۳۵).

کنشگران مدنی از عاملیت بهره‌مندند و به تفسیر و معنا بخشی جهان اجتماعی و مسائل اجتماعی مبادرت می‌کنند. بر این اساس، مسائل اجتماعی نه موضوع شناسایی و نه وضعیتی است که امری بیرونی دانسته شود تا کشف گردد؛ بلکه در فرایند مقوله‌بندی وضعیت‌های بغرنج توسط فعالان مدنی در مقام عاملان اجتماعی برساخت می‌شود. این رویکرد، متضمن گذار از رویکردهای عینیت‌گرا و پوزیتیویستی به مسئله اجتماعی به رویکرد

1. Islam & Morgan

2. Cuff

سازه‌گرایانه و تفسیری است. از این رو، پژوهش حاضر در چهارچوب رویکرد سازه‌گرایانه^۱ به واکاوی تجارب سازمان‌های غیردولتی سردشت در برساخت مسائل اجتماعی می‌پردازد. پرسش اساسی این مطالعه آن است که اصلی‌ترین راهبردهای ادعاسازی سازمان‌های غیردولتی سردشت چه بوده است و به بیان دیگر، سازمان‌های غیردولتی برای به ادراک درآوردن مسائل اجتماعی چه راهبردهایی اتخاذ کرده‌اند و در شهر سردشت که با آسیب‌ها و مخاطراتی چون فقر، نابرابری اجتماعی و شکاف‌های متنوع اجتماعی روبه‌روست، به چه راه‌حلی برای مقابله با مسائل و مشکلات متوسل گشته‌اند؟

۲. سازه‌های نظری و مفهومی

پژوهش کیفی ماهیت اکتشافی دارد و از ادبیات نظری و تجربی به منظور صورت‌بندی سؤالات پژوهش، شناسایی مفاهیم حساس و ارتقای حساسیت نظری که راهنمای مراحل مختلف پژوهش است، بهره گرفته می‌شود. بر این اساس، سازه‌های مفهومی و نظری راهگشا در پژوهش حاضر، مسائل اجتماعی و سازمان‌های غیردولتی است که در زیر بدان‌ها پرداخته می‌شود. «سازمان‌های غیردولتی و مسائل اجتماعی دو اصطلاح متمایز، اما نزدیک به هم هستند؛ به ویژه آن‌که ایجاد و گسترش سازمان‌های غیردولتی در کشورهای درحال توسعه، با حل مسائل اجتماعی و ارتقای رفاه اجتماعی گره خورده است» (اسلام، ۲۰۱۵: ۱۶۷).

از منظر سازه‌گرایی اجتماعی، «مسئله اجتماعی به شرایطی اطلاق می‌شود که مشکل‌زا و شایع باشد و بر مبنای «ادراک عمومی»، قابل تغییر و گریزپذیر تلقی شود و برای رفع آن اقدام عملی صورت پذیرد. در تعریف مسئله اجتماعی، ادراک عمومی اولویت دارد و عموماً شرایط و وضعیتی به عنوان مسئله اجتماعی قلمداد می‌شود که به قدری مشکل‌آفرین باشد که معتقد باشیم لازم است برای آن کاری انجام شود» (لوزیک، ۲۰۱۳: ۲۳).

در اهمیت ادراک عمومی در برساخت مسئله اجتماعی باید گفت متخصصان مسائل اجتماعی شرایطی را مسئله اجتماعی پنهان می‌نامند که شایع و مشکل‌زا باشد، اما عموم مردم آن شرایط را غیرطبیعی تلقی نکنند. در چهارچوب رویکرد سازه‌گرایی اجتماعی، «به مجموعه فعالیت‌ها و کارهایی که افراد و مؤسسات عملاً انجام می‌دهند تا دیگران

1. Constructionist Perspective

2. Donileen R. Loseke

متقاعد شوند با شرایط مشکل‌زا مواجه هستند و باید برای آن کاری انجام دهند، مفهوم «کار مسائل اجتماعی»^۱ اطلاق می‌شود. بنابراین، «کار مسائل اجتماعی» عبارت است از فعالیت انسانی برای به ادراک درآوردن مسائل اجتماعی و برای انجام دادن کاری برای آن مسائل» (همان: ۴۵).

دومین مفهوم در «برساخت مسائل اجتماعی» در رویکرد سازه‌گرایانه، «ادعاسازان»^۲ است. «ادعاسازان، افراد و گروه‌های سازمان‌یافته‌ای هستند که تلاش می‌کنند با گفتن مطالب و یا انجام دادن کارهایی، مردم را متقاعد کنند که با مسئله‌ای مواجه هستند. ادعاسازان، کارشان متقاعد کردن دیگران در این است که ما با شرایط مشکل‌زا و زیان‌آوری روبه‌رو هستیم و باید برای بهبود اوضاع کاری انجام دهیم. از نظر لوزیک، افرادی که به صورت عضو فعال و مؤثر در سازمان‌های مدعی تغییرات اجتماعی از جمله سازمان‌های غیردولتی کار می‌کنند، از مهم‌ترین گروه‌های ادعاساز به شمار می‌آیند» (همان: ۵۶-۵۵). بیشتر سازمان‌های غیردولتی، خاستگاه خردمقیاسی دارند و به مرور زمان به سازمان‌های بزرگ‌تر و پیچیده‌تر تبدیل می‌شوند. فردی دست به اقدام می‌زند یا گروهی از افراد با ایده‌های مشابه دور هم جمع می‌شوند تا کاری در مورد یک مشکل انجام دهند.

کورتن^۳ (۱۹۹۰) در کتاب «رسیدن به قرن بیست و یکم: اقدام داوطلبانه و دستور کار جهانی» بر مبنای شاخص‌های «تعریف مسئله اجتماعی، مهلت، گستره و محدوده فعالیت، بازیگران اصلی و نقش سازمان غیردولتی» به تطور سازمان‌های غیردولتی در قالب چهار نسل پرداخته است. فوری‌ترین اولویت سازمان غیردولتی نسل اول، انجام کارهای امدادی و رفاهی است. مسئله اجتماعی مورد توجه این دسته از سازمان‌ها، کمبود و نیازمندی‌ها در سطح فردی یا خانواده است که در زمان عاجل توسط سازمان‌های غیردولتی به مثابه بازیگر اصلی رفع و رجوع می‌شود. سازمان غیردولتی نسل اول، نقش انجام‌دهنده را عهده‌دار است. سازمان‌های غیردولتی نسل دوم، به سمت اهداف ایجاد طرح‌های توسعه محلی در مقیاس کوچک و متکی به خود حرکت می‌کنند، زیرا تجربه بیشتری به دست می‌آورند و دانش بهتری ایجاد می‌کنند و ممکن است تحت تأثیر مؤسسات دیگر از جمله اهداکنندگان قرار گیرند.

1. Work of Social Problem

2. Claim-makers

3. Korten

تمرکز قوی‌تر بر پایداری با نسل سوم سازمان‌های غیردولتی پدیدار می‌شود و علاقه قوی‌تر به تأثیرگذاری بر بستر نهادی و سیاستی گسترده‌تر از طریق طرفداری و حمایت است. در نسل چهارم، سازمان‌های غیردولتی ارتباط نزدیک‌تری با جنبش‌های اجتماعی گسترده‌تر پیدا می‌کنند و اقدامات محلی را با فعالیت‌هایی در سطح ملی یا جهانی با هدف تغییر ساختاری بلندمدت ترکیب می‌کنند.

جدول شماره ۱: طرح کورتن از چهار «نسل» استراتژی توسعه سازمان‌های غیردولتی

نسل سازمان‌های غیردولتی				شاخص
اول (امداد و رفاه)	دوم (توسعه اجتماعی محور)	سوم (توسعه نظام‌های پایدار)	چهارم (جنبش‌های مردمی)	
کمبود/نقصان/نیاز	سکون محلی	محدودیت‌های نهادی و سیاستی	دید بسیج ناکافی	تعریف مسئله
فوری	طول پروژه	۱۰-۲۰ سال	آینده نامعلوم	چهارچوب زمانی/مهلت
فردی یا خانواده	همسایه یا روستا	منطقه یا ملت	ملی یا جهانی	گستره/محدود فعالیت
سازمان غیردولتی	سازمان غیردولتی و اجتماع	مؤسسات دولتی و خصوصی مربوط	شبکه‌های تعریف‌شده نامتصلب از افراد و سازمان‌ها	بازیگران اصلی
انجام‌دهنده	بسیج‌کننده	کاتالیزور	فعال/مربی	نقش سازمان غیردولتی

این طرح در نشان دادن تاریخچه سازمانی بسیاری از سازمان‌های غیردولتی مرتبط با توسعه مفید است. سازمان‌های غیردولتی مانند همه سازمان‌ها، پویا و در حال تغییرند. آن‌ها ممکن است چندین نقش یا فعالیت را در هر زمان ترکیب کنند و باید از نظر روابط آن‌ها با سایر بازیگران توسعه مانند دولت‌ها و کمک‌کنندگان و زمینه‌های تاریخی و فرهنگی خاص درک شوند. مدل نسل کورتن مفید است؛ زیرا روشی را که برخی از سازمان‌های غیردولتی تحت تأثیر فشارهای بیرونی و فرآیندهای داخلی تغییر می‌کنند، بررسی می‌کند.

برای مثال، درحالی‌که بسیاری از سازمان‌های غیردولتی منشأ خود را مدیون کار امدادی و رفاهی هستند، اغلب سعی می‌کنند در طول زمان به سمت نقش‌های توسعه‌ای تغییر کنند (لویس و کانجی، ۲۰۰۹: ۱۶).

به باور گرین، مانند هر چهارچوبی از این نوع در رابطه با سازمان‌های غیردولتی، طرح کورتن مربوط به زمینه خاص و بازنمای مطالعات سازمان‌های غیردولتی در بنگلادش و فیلیپین در دهه ۱۹۸۰ است؛ اما طنین وسیع‌تری نیز دارد. برای مثال، در سومالی لند یک سازمان محلی کوچک کمک‌های عمومی و داوطلبانه، چنین تطور و چرخش سازمانی را تجربه کرده است که در سال ۱۹۹۲ توسط مردان جوانی از قبیله‌های محلی که زندگی‌شان تحت تأثیر جنگ داخلی قرار گرفته بود تأسیس شد. آغاز فعالیت آن‌ها با کار خیریه در مقیاس کوچک با مردم محلی بود که از آسیب روانی پس از جنگ رنج می‌بردند. سپس شروع به استفاده از تئاتر فعال برای افزایش آگاهی جامعه، درخواست کمک‌های مردمی و به‌چالش کشیدن تابوهای محلی در مورد بیماری روانی کردند. چند سال بعد، سازمان کمک‌های عمومی و داوطلبانه به سمت ایجاد یک کلینیک سرپایی نوآورانه گام برداشت و درنهایت، شروع به لابی‌گری با دولت برای تغییرات گسترده‌تر و دائمی‌تر در سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مرتبط با حقوق کرد (گرین، ۲۰۰۸: ۶۹).

به تاسی از مدل کورتن، می‌توان استنباط کرد پیش‌شرط موفقیت سازمان‌های غیردولتی در برساخت مسائل اجتماعی، گذار از سازمان‌های غیردولتی نسل اول به نسل‌های بالاتر به‌ویژه نسل چهارم است؛ سازمان‌های غیردولتی نسل چهارم، با تلقی مسائل اجتماعی به‌عنوان مسائل ساختاری، برای برون‌رفت از مسائل به اقدامات نهادی و تغییرات ساختی روی می‌آورند. به باور لویس و کانجی، تمایل سازمان‌های غیردولتی و حامیان آن‌ها به تمرکز بر روی عمل توسعه به جای دانش و تئوری ملزم با توسعه معطوف گشته است. سازمان‌های غیردولتی بایستی به روندهای گسترده‌تر و تفکر و ایده‌های نظری در مورد توسعه توجه نمایند (لویس و کانجی، ۲۰۰۹: ۴۸).

مشارکت سازمان‌های غیردولتی در برساخت مسائل اجتماعی از طریق توسعه شبکه اجتماعی، تقویت مهارت‌های انسانی، اعتماد اجتماعی و توانمندسازی افراد آسیب‌پذیر و بهبود بسیج منابع محلی صورت می‌پذیرد و سازمان‌های غیردولتی به‌طور فزاینده‌ای

1. Lewis & Kanji

2. Green

در ارائه مراقبت‌های بهداشتی، آموزشی و خدماتی به مردم درگیر شده‌اند (اسلام، ۲۰۱۴، ۲۰۱۵؛ اسلام و مورگان، ۲۰۱۲). سازمان‌های غیردولتی از طریق ترویج و به اشتراک‌گذاری اطلاعات، قرارداد دولت در معرض دیدگاه‌های نادیده‌گرفته‌شده مردمی و عمل به‌عنوان کارگزاران مشارکت، به حل مسائل اجتماعی کمک می‌نمایند (کلارک، ۱۹۹۶).

یکی از رویکردهای موردتوجه، توانمندسازی اجتماعی و نسبت آن با توسعه و مسائل اجتماعی است. رویکرد سازمان‌های غیردولتی هرچند تسکین و توسعه انسانی و فیزیکی را برای بسیاری از فقرا فراهم می‌آورد، اما این رویکرد غیرمشارکتی عمدتاً با کمک به ذهنیت وابستگی افراد به دیگران و تداوم بخشیدن به ارزش‌های از بالا به پایین، فرآیندهای ایجاد سرمایه اجتماعی گسترده‌تر را به حداقل می‌رساند و به‌عنوان مانعی برای تغییرات ساختاری اساسی عمل می‌کند (رحمان، ۱۹۹۵: ۱۲۳).

۳. پیشینه تجربی

دو مفهوم اصلی پژوهش، سازمان‌های مردم‌نهاد و مسائل اجتماعی است. محققان متعددی تلاش کرده‌اند ارتباط بین این دو مفهوم را بررسی نمایند. برای نمونه، لطفی و ایمانی جاجرمی (۱۳۹۹) در «مطالعه موانع شناساندن مسائل اجتماعی به جامعه توسط سازمان‌های مردم‌نهاد» نشان داده‌اند که محوری‌ترین چالش پیش روی سمن‌های حمایتی برای آشناسازی مسائل اجتماعی «اثرگذاری محدود» است. نداشتن پشتوانه حقوقی و قانونی و نبود شیوه‌های اقناع‌کننده برای ادعاسازی، ازجمله دلایل شکل‌گیری این مانع است. اعتبار اجتماعی سمن‌ها نزد عموم و نوع ارتباط و نسبت آن‌ها با نهاد‌های رسمی نیز در آشناسازی مسائل اجتماعی از جهاتی محدودکننده و از جهاتی تسهیل‌کننده است. در این فضا، سمن‌ها عمدتاً مسائل را به صورت فردی تحلیل و به مخاطب ارائه می‌کنند. همچنین این مسائل را به خوبی ملموس و قابل لمس نمی‌سازند. سمن‌ها با برجسته‌ساختن ابعاد وخیم و زنده آسیب‌های اجتماعی، متهم به تحریف واقعیت‌ها و نوعی سیاه‌نمایی هستند. این چالش‌ها مانع عمومی شدن مسائل اجتماعی و موجب متقاعدشدن بخش محدودی از جامعه می‌شود. درنتیجه، مشکلات اقشار آسیب‌پذیر از زندگی روزمره مردم جدا می‌ماند و موج اجتماعی برای مقابله با معضلات اجتماعی در جامعه شکل نمی‌گیرد.

1. Clark

2. Rahman

لطفی (۱۳۹۸) با تمرکز بر «چالش‌های فراروی سازمان‌های غیردولتی حمایتی برای مداخله در مسائل اجتماعی و بهبود وضعیت اقشار آسیب‌پذیر» نشان داده است که محوری‌ترین چالش پیش‌روی سازمان‌های غیردولتی، انجام «اقدامات خُرددامنه و فردگرایانه» است. آنچه منجر به ظهور چنین چالشی شده، نخست، ضعف در ریشه‌یابی مسائل اجتماعی است. ضمن آن‌که فرایند توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر در سازمان‌های غیردولتی حمایتی نیز غالباً کوتاه‌مدت، مقطعی و یک‌بُعدی شده است و از مشارکت بومیان و مردم محلی به‌خوبی استفاده نمی‌شود. همچنین اقدامات سازمان‌های غیردولتی، کلیشه‌نا درست نسبت به اقشار آسیب‌دیده به‌عنوان افرادی متهم، ضعیف و ترحم‌برانگیز را از بین نمی‌برد و اتفاق بزرگی در حوزه بهبود مسائل اجتماعی رقم نمی‌زند. درنهایت، نتیجه فعالیت سازمان‌های غیردولتی در این حوزه عمدتاً منجر به ادغام اجتماعی مجدد اقشار آسیب‌پذیر در بدنه جامعه و عدم طرد این اقشار از اجتماع نمی‌گردد.

رزاقی و لطفی (۱۳۹۷) در تحلیل جامعه‌شناختی چالش‌های بقا و پایداری سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی به پرابلماتیزه‌شدن رابطه سازمان‌های غیردولتی با شهروندان، دولت و دیگر سازمان‌های غیردولتی به‌عنوان اصلی‌ترین چالش بیرونی سازمان‌های غیردولتی اذعان داشته‌اند. مکی و جلایی‌پور (۱۳۹۲) در تحلیل عملکرد سازمان‌های غیردولتی مرتبط با مبارزه با مواد مخدر و پیشگیری از اعتیاد نشان داده‌اند برای تأثیرگذاری این سازمان‌ها، افزایش مشارکت مردم و اقدامات فرهنگی در عرصه پیشگیری و همچنین پشتیبانی نهادی ضرورت دارد.

هم‌سو با مطالعات داخلی، مطالعات عدیده‌ای توسط پژوهشگران خارجی بر روی سازمان‌های غیردولتی و حل مسائل اجتماعی به انجام رسیده است. برای نمونه، نیانگائو و دیگران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «نقش سازمان‌های غیردولتی در توسعه اجتماعی کشورهای درحال توسعه»، ضمن اذعان به زوال توسعه اجتماعی به‌عنوان مشخصه رایج در بسیاری از کشورهای جهان که بیشترین آسیب را در کشورهای درحال توسعه به همراه داشته است، به پیدایش سازمان‌های غیردولتی به‌عنوان مکمل تلاش‌های دولت در جهت تحقق توسعه اجتماعی پایدار به نفع مردم اشاره کرده‌اند. این مطالعه با هدف واکاوی مشارکت سازمان‌های غیردولتی در توسعه اجتماعی از طریق حمایت‌های آموزشی در جزیره اونگوجا زانزیبا به انجام رسیده است. بر مبنای یافته‌ها، اکثر ذینفعان از مشارکت

سازمان‌های غیردولتی در توسعه اجتماعی با حمایت از مدارس رضایت داشتند. بر این اساس، مشارکت سازمان‌های غیردولتی در ارتقای اجتماعی توسعه غیرقابل انکار است. به طور خاص، این امر باعث ایجاد آگاهی در بین بازیگران ذی ربط و سایر ذینفعان از نقش مهم سازمان‌های غیردولتی در بخش آموزش و پرورش خواهد شد و در نتیجه آن‌ها را تشویق می‌کند تا سازمان‌های غیردولتی را به عنوان شرکای برابر در توسعه بپذیرند.

مطالعه آبوم^۱ (۲۰۰۴) با عنوان «سرمایه اجتماعی، سازمان‌های غیردولتی و توسعه: مطالعه موردی گواتمالا» گویای آن است که برخی از سازمان‌های غیردولتی با هدف تسکین درد و رنج فوری فقرا و برآورده نمودن نیازهای آشکار کوتاه مدت به این امید که «فقرا» دوباره روی پای خود بایستند تا از فقر نجات یابند، به ارائه خدمات مستقیم روی آورده‌اند. این نوع از سازمان‌های غیردولتی نقش خود را به عنوان «انجام‌دهنده» تعریف کرده‌اند و برای مشارکت و تعهد ذینفعان، اهمیت و جایگاه نازلی قائل هستند (آبوم، ۲۰۰۴: ۳۴۶).

باکلند^۲ (۱۹۹۸) در پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی و پایداری پروژه‌های سازمان غیردولتی محور توسعه در بنگلادش» که به بررسی فعالیت‌های برخی از سازمان‌های غیردولتی برجسته در بنگلادش معطوف است، نشان داده که چگونه پیشرفت‌های حاصل از پروژه‌های تولید درآمد، به بهای خوداتکایی اجتماع و «توانایی برقراری ارتباط و ارتقای سازمان‌دهی» در میان فقرای روستایی به انجام رسیده است. بر مبنای نتایج، مؤسسات و نهادهای توسعه در بنگلادش هنجارهای جدیدی نظیر اعتماد و انجمن را ایجاد کرده‌اند که انباشت کارآمد و مؤثر سرمایه اقتصادی را تسهیل نموده است (باکلند، ۱۹۹۸: ۲۳۹).

لوپز و پتراس^۳ (۱۹۹۴) در مقاله «سازمان‌های غیردولتی و کاهش فقر در بولیوی»، به نقش فزاینده سازمان‌های غیردولتی در اجرای پروژه‌های توسعه در آمریکای لاتین پرداخته‌اند. در بولیوی، سازمان‌های غیردولتی نقش اصلی را در تلاش‌ها برای کاهش فقر مرتبط با تعدیل ساختاری، تحکیم سیاست‌های اقتصادی نئولیبرال و سازمان‌دهی مجدد دولت ایفا کرده‌اند. بر مبنای نتایج، ترکیب سازمان‌دهی مجدد دولتی و ظهور سازمان‌های غیردولتی به عنوان مجریان کمک‌های توسعه، به تضعیف سازمان‌های محلی مردمی انجامیده است که نماینده منافع مردم فقیر هستند.

1. Abom

2. Buckland

3. López & Petras

با وجود آن که پیدایش سازمان‌های غیردولتی با مسائل اجتماعی بسیاری گره خورده، اما پژوهش‌های اندکی با موضوع سازمان‌های غیردولتی و آسیب‌ها و مسائل اجتماعی به انجام رسیده است. در میان مطالعات داخلی، تنها چهار مطالعه مرتبط (رزاقی و لطفی، ۱۳۹۷؛ لطفی، ۱۳۹۸؛ لطفی و ایمانی جاجرمی، ۱۳۹۹؛ مکی علمداری و جلائی پور، ۱۳۹۲) به انجام رسیده است و فقر مطالعاتی در این حوزه مشهود است و مطالعه حاضر از این لحاظ بدیع است.

برای نمونه، یعقوبی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل تأثیر و تأثر اهم مسائل سازمانهای مردم‌نهاد در ایران»، ضمن سطح‌بندی موانع سمن‌ها در بازه زمانی ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۹ به ضعف ارتباطات و همکاری مؤثر بین سمن‌ها و فقدان سرمایه اجتماعی لازم به عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر مشکلات سمن‌ها دست یافته‌اند و نحوه مواجهه سمن‌ها با مسائل و آسیب‌های اجتماعی مورد توجه قرار نگرفته است. مطالعات داخلی و خارجی نیز بیشتر معطوف به کارگزاری سازمان‌های غیردولتی در تولید سرمایه اجتماعی و ارتقای توسعه بوده است (قادرزاده و کریمی، ۱۳۹۹؛ عربی و دالوند، ۱۴۰۰). در برخی از مطالعات نیز در خلال موضوع اصلی به نحوه مواجهه با فقرا و نیازمندان توجه شده است (آبوم، ۲۰۰۴؛ باکلند، ۱۹۹۸).

مطالعات تجربی موجود گویای آن است که سازمان‌های غیردولتی درگیر مسائل اجتماعی شده‌اند؛ اما در تحقیقات موجود، رویکرد و راهبرد سازمان‌های غیردولتی در برساخت مسائل اجتماعی مورد توجه قرار نگرفته است و مطالعه لطفی (۱۳۹۸) و لطفی و ایمانی جاجرمی (۱۳۹۹) و مطالعه حاضر بخشی از خلأ پژوهشی موجود را پر می‌نماید. بر مبنای مطالعات به‌انجام‌رسیده، سازمان‌های غیردولتی از مشارکت و درگیرساختن مردم در حل مسائل اجتماعی و همراه‌ساختن منابع نهادی ناتوان بوده‌اند و بر اقدامات خردمقیاس متمرکز شده‌اند (رزاقی و لطفی، ۱۳۹۷؛ لطفی، ۱۳۹۸؛ آبوم، ۲۰۰۴).

وجه متمایز پژوهش حاضر، تمرکز بر تجارب سازمان‌های غیردولتی در برساخت مسائل اجتماعی و شناسایی راهبردهای آن‌ها در تبدیل محمضه‌های شخصی به مسائل اجتماعی است؛ موضوعی که در مطالعات داخلی به‌طور خاص مورد توجه قرار نگرفته است. افزون بر آن، با وجود قدمت و رشد فزاینده سازمان‌های غیردولتی در سردشت، در خصوص این دسته از سازمان‌ها پژوهشی انجام نشده و مطالعه حاضر از این دو جنبه، بدیع و دارای ماهیت اکتشافی است.

۴. روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش با انتخاب رویکرد سازه‌گرایی اجتماعی، در چهارچوب روش‌شناسی کیفی به انجام رسیده و در میان انواع روش‌های کیفی از روش اتنوگرافی شهری^۱ بهره گرفته است. به دلیل سیالیت زندگی شهری که اجتماعات و گروه‌های عدیده‌ای را با نظام‌های هنجاری و معنایی و ارزشی متنوع در خود جای داده است، نمی‌توان از شهر به‌عنوان اجتماع یکدست یاد کرد.

اتنوگرافی به‌مثابه روش، ابزار گردآوری اطلاعات و دستگاه نظری و معرفتی مطرح است. در مقام روش، شامل مجموعه ابزارهایی چون مشاهده و مصاحبه است که مردم‌نگار به هنگام مطالعه و زندگی با یک گروه و یا اجتماع خاص آن را به کار می‌گیرد. در مقام تئوری، هر جامعه‌ای واقعیت فرهنگی مختص به خود را برمی‌سازد. کردارهای اجتماعی به میانجی فرهنگی برساخت می‌شود که افراد در آن زیست می‌کنند. ازاین‌رو، مردم‌نگار به آنچه گروهی از افراد و یا اجتماعی خاص انجام و بدان باور دارند، می‌پردازد.

در اتنوگرافی شهری، به اندازه، تراکم و تنوع در شهر، نابرابری‌های اجتماعی، اقتصاد سیاسی و فرهنگ‌ها در فضای شهری از منظر مشارکت‌کنندگان در زندگی شهری توجه ویژه‌ای می‌شود. اتنوگرافی از قابلیت ثبت و ضبط تغییر در فرم‌های شهری برخوردار است و همچنین امکان ثبت تجارب زیسته تأثیرپذیری گروه‌های مختلف اجتماع از تغییرات در نظام‌های اجتماعی در شهر را فراهم می‌آورد.

شهرهای امروزی که گونه‌های متنوعی در مناسبات و روابط اجتماعی و خرده‌فرهنگ‌های مختلفی را در خود جای داده‌اند، با مشکلات مرتبط با مهاجران، اقوام مختلف و دگرذیسی مرزبندی‌های اجتماعی روبه‌رو هستند و محل مناسبی برای مطالعات اتنوگرافیک به‌ویژه مطالعه پیامدهای سیاست‌های اتخاذشده در بستر شهر به شمار می‌آیند.

به باور کلیفورد گیرتز^۲ امکان درک یک فرهنگ در کلیت آن وجود ندارد و انسان‌شناس بایستی به دنبال درک تفصیلی پهنه‌های کوچک باشد. ازاین‌رو، گیرتز در پژوهش، رویکرد ذره‌گرا را با رویکرد اتنیکی تلفیق می‌نماید که پیامد گریزناپذیر آن، خاص‌گرایی فرهنگی است (دورتیه،^۳ ۱۳۸۲: ۲۷).

1. The Urban Ethnography

2. Clifford James Geertz

3. Jean François Dortier

میدان مورد مطالعه پژوهش حاضر، فعالان مدنی و سازمان‌های غیردولتی در شهر سردشت است. این سازمان‌ها در سردست از دهه هفتاد شمسی شکل گرفته‌اند. در این شهر بیش از ۳۱ سازمان‌های غیردولتی در زمینه‌های متنوع فعالیت می‌کنند. برای تعیین تعداد نمونه آماری، اشباع نظری مبنا قرار گرفته است. در انتخاب نمونه‌ها، زمینه‌های متنوع فعالیت سازمان‌های غیردولتی و همچنین برخورداری از سابقه فعالیت و رابطه مداوم برای انتخاب فعالان مدنی در نظر گرفته شده است. در بین روش‌های نمونه‌گیری، از روش نمونه‌گیری با حداکثر تنوع استفاده و داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساخت یافته گردآوری شده است.

در فرآیند گردآوری داده‌ها از دو رویکرد اتیک و امیک بهره گرفتیم. هم‌چنین تحلیل داده‌ها به روش تماتیک و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا کدگذاری داده‌ها صورت پذیرفت. تحلیل داده‌ها به روش تماتیک شامل شش مرحله آشنایی با داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جستجوی تم‌ها، بازنگری در تم‌ها، تعریف و نام‌گذاری تم‌ها و درنهایت، گزارش نویسی و تحلیل نهایی است.

در این مطالعه برای حصول کیفیت تحقیق از ابزارهای مختلفی بهره گرفته شد. یکی از این ابزارها، «داده‌های غنی» بود. در این خصوص، به جای یادداشت‌های دستچین شده، متن مصاحبه کلمه به کلمه ضبط و ثبت گردید تا تصویری عمیق و آشکار ارائه شود. استفاده از «شواهد متناقض» از دیگر ابزارهای اعتباریابی بود. شواهد متناقض بر آن دلالت دارد که «در یک مطالعه کیفی، داده‌ها می‌توانند به‌طور نامناسبی تقلیل یابند. بنابراین، شناسایی و تجزیه و تحلیل داده‌های متناقض و موارد منفی بخش کلیدی منطق آزمون اعتبار در تحقیقات کیفی است» (کلمن، ۲۰۲۲: ۲). «محقق که به دنبال ردکننده نیست، می‌تواند تنها به جستجوی اطلاعاتی متهم شود که تفسیرها را تقویت می‌کند» (داینتر، ۲۰۰۶: ۷). در همین راستا تلاش شد تا کدگذاری، تقلیل و تفسیر داده‌ها علاوه بر تأثیرپذیری از ذهنیت خلاق پژوهش‌گر و اهداف پژوهش، بر روایت‌های فعالان مدنی غالب نشود و بر پایه روایت‌های آن‌ها استوار باشد. این امر مستلزم اشاره به مواردی بود که بیانگر تناقضات موجود در روایت فعالان مدنی و تفاسیر گاه متناقض آن‌ها از رویدادها و تجاربشان باشد.

1. Maxqda

2. Coleman

3. Daytner

به منظور دریافت بازخورد فرایند تقلیل (کدگذاری داده‌ها) و تفسیر (تحلیل داده‌ها)، بررسی اعضا و بازبینی مشارکت‌کنندگان به عنوان یکی دیگر از ابزارهای اعتباریابی مورد توجه قرار گرفت و روایت‌های فعالان مدنی در دسترس، پس از بازنویسی در اختیار آن‌ها گذاشته شد تا در خصوص صحت رونویسی روایت‌ها و تحلیل داده‌ها اظهار نظر کنند. علاوه بر فعالان مدنی، تحلیل و یافته‌های پژوهش در اختیار اساتید راهنما و مشاور و افراد مطلع، از جمله پژوهشگرانی قرار گرفت که در مورد سازمان‌های غیردولتی و مشارکت اجتماعی پژوهش انجام داده بودند و با توجه به بازخوردها، نتایج و تحلیل‌ها جرح و تعدیل گردید.

در مطالعه حاضر با ۳۴ نفر از فعالان مدنی مصاحبه به عمل آمد که در انجمن‌های زیر فعالیت داشتند: انجمن دفاع از حقوق مصدومان شیمیایی، ادبی سردشت، ادبی سه‌رده‌م، موسیقی، خوش‌نویسان، نمایش، نشاط، کوه‌نوردان، جامعه‌شناسی ایران (دفتر سردشت)، بلوط‌بانان پایه‌رکاب، سواد رسانه‌ای و مسئولیت اجتماعی، بالویزانی ژینگه، ندای فرهنگیان (انفس)، تیروز، ققنوس، خیرین کتابخانه‌ساز، بژوین، حمایت از بیماران خاص و صعب‌العلاج، طنین ندای رحمت، خیرین سلامت، خیریه و عام‌المنفعه آرژین، بنیاد توسعه صلح و مهربانی، باشگاه کوهنوردان گیارنگ، کانون فرهنگی اجتماعی، کانون نجات غریق امدادرسان زاب، مرکز نیکوکاری حضرت رسول، مرکز نور فرهنگیان، مرکز نیکوکاری پیوند مدارس، مرکز نیکوکاری فاطمه زهرا، مرکز نیکوکاری هه‌نگاو، مرکز نیکوکاری بانوان سبز.

در این مطالعه، قریب به اتفاق مصاحبه‌شوندگان مرد (۸۲٪) بودند. میانگین سنی مشارکت‌کنندگان ۴۷ سال و پایین‌ترین فراوانی مربوط به رده سنی ۳۰-۳۷ سال بود که نشان از مشارکت کم‌تر جوانان در فعالیت‌های مدنی دارد. به لحاظ تحصیلات، پایین‌ترین مشارکت مربوط به دارندگان با سطوح تحصیلی زیردیپلم (سیکل) و دکتری بود.

۵. یافته‌ها

۵-۱. ابرکد پژوهش

در پژوهش حاضر به منظور تحلیل تماتیک داده‌های میدانی، ابتدا مصاحبه‌ها به متن تبدیل و سپس در محیط نرم‌افزار مکس کیودا بارگذاری گردید. با لحاظ اهداف و سؤالات تحقیق، ۱۲۷۹ کد اولیه، ۱۳۱ تم فرعی و ۳۴ تم اصلی از داده‌های میدانی استخراج شد.

در ادامه تحلیل داده‌های میدانی، اینفوگرافیک ابرکد مفاهیم پُرسامد بر مبنای حداقل ۵ تجربه مشترک به همراه شرح و تحلیل مضامین، به مثابه نمونه در زیر آمده است.

شکل شماره ۱: اینفوگرافیک ابرکد مفهومی

با لحاظ حداقل ۵ نشانه و شواهد در اظهارات مصاحبه‌شوندگان، ۲۶ کد استخراج گردید که نشان از بیشترین ارجاع از نظر مصاحبه‌شوندگان به این کدها دارد. تم و مضمون «فرصت‌سازی» با بالاترین نشانه ارجاع و پرسامدترین تجربه مشترک مشارکت‌کنندگان، به مثابه یکی از تم‌های اصلی راهبرد ادعاسازی مسائل اجتماعی مورد اشاره قرار گرفته است که این خود دلالت بر انباشت مسائل و مشکلات اجتماعی در میدان مورد مطالعه و ضرورت حل آن‌ها را دارد.

همچنین «همایش و جلسات آگاهی‌بخشی» یکی دیگر از مضامین پُرسامد راهبرد ادعاسازی محسوب می‌شود. «بی‌تفاوتی عمومی نسبت به سازمان‌های غیردولتی» به عنوان کد مفهومی پُرسامد، نشان از ابهام معرفتی نسبت به سازمان‌های غیردولتی در میدان مورد مطالعه دارد و به نوعی بازنمای انتظارات اجتماعی و نیز عملکرد سازمان‌های غیردولتی است. وجود کد پُرنشان «افول نقش سازمان‌های غیردولتی» در کنار آن بیش‌ازپیش تقلیل جایگاه و وضعیت حضور سازمان‌های غیردولتی در میدان پژوهش را نمایان می‌سازد.

اذعان فعالان مدنی به مضامین پُربسامدی چون «وظیفه دولت تسهیل فرایند اجرایی سازمان‌های غیردولتی»، «لزوم حمایت و ساخت فرصت و تأمین مالی از جانب دولت»، «دیدگاه امنیتی»، «ضرورت نقد و نظارت سازمان‌های غیردولتی بر نهادهای رسمی» نشان از ناهمواربودن شرایط نهادی و سازمانی برای فعالیت سازمان‌های غیردولتی در سردشت دارد.

۲-۵. سازمان‌های غیردولتی و برساخت مسائل اجتماعی

از مجموع ۳۱ سازمان غیردولتی و مرکز خیریه فعال مورد بررسی، ۱۸ مرکز در حوزه مسائل و آسیب‌های اجتماعی فعالیت می‌کنند. از منظر مشارکت‌کنندگان، یکی از ضرورت‌های اصلی شکل‌گیری سازمان‌های غیردولتی در سردشت، مقابله با مسائل و آسیب‌های اجتماعی بوده است. این تم پُربسامد، برآمد انباشت مصائب و مشکلات و ضرورت رفع نیازها و مقابله با آسیب‌ها و حل مسائل اجتماعی بوده است.

بنا به روایت مصاحبه‌شوندگان، مشکلات و مصائب متنوع و چشمگیری در سردشت انباشت و تلبار شده است؛ از مشکلات مرزی و مشاغل غیررسمی گرفته تا بیکاری، اعتیاد، کمبود امکانات سلامت و بهداشت، مشکلات زیست‌محیطی و افزایش روزافزون آمار نیازمندان در کنار فشارهای روانی و پیامدهای ناشی از نظم مراقبتی که بر پیچیدگی مسائل افزوده است. در این بخش به چند نمونه از اظهارات مصاحبه‌شوندگان بسنده می‌شود:

«ارائه کمک به نیازمندان و افراد بی‌بضاعتی که از لحاظ معیشتی و تحصیلی فرزندانشان مشکل دارند یا توان امرارمعاش روزانه را ندارند. در مجموع، تأمین نیازهای آموزشی و کمک غذایی و معیشتی نیازمندان» (خسرو، ۵۵ سال، ۲ سال سابقه فعالیت مدنی).

«در شهرستان، مشکلات و مسائل بسیاری وجود دارد؛ لیکن آنچه به انجمن ما مربوط است، مسئله صعود به کوه‌های مرزی، مشکل آلودگی آب‌ها و جنگل‌ها، قطع بی‌رویه درختان جنگلی، زمین‌خواری، آتش‌سوزی‌های گسترده و غیره است» (کامران، ۴۱ سال، ۴ سال سابقه فعالیت مدنی).

«با توجه به افزایش روزه‌روز بیماران سرطانی و دیالیزی و هموفیلی و تالاسمی و صعب‌العلاج، احساس نمودیم که شهر، برای تأمین نیاز مالی بیماران نیاز به انجمن بیماران خاص دارد» (حسن، ۶۰ سال، ۱۷ سال سابقه فعالیت مدنی).

وفور آسیب‌های فرهنگی-اجتماعی چون اعتیاد، طلاق، خشونت، خودکشی، افت تحصیل، مهاجرت‌های بی‌رویه و...، مقابله با آسیب‌های اجتماعی را از طریق سازمان‌های غیردولتی ضرورت بخشیده است:

«آسیب‌ها و مشکلات زیادی در شهر ما وجود دارد؛ از جمله عدم روابط صحیح بین زوجین، مشکلات نوجوانان و جوانان، آمار زیاد بیکاری جوانان، کمبود امکانات رفاهی و تفریحی جوانان و خانواده‌ها، دشواری و فقدان شرایط ازدواج جوانان، بالا رفتن سن ازدواج و بروز مشکلات خانوادگی و...» (واحد، ۵۷ سال، ۱۶ سال سابقه فعالیت مدنی).

«مشکلات روبه‌رشد در حوزه اعتیاد در سطح شهرستان، کمک به پیشگیری از اعتیاد، کمک به درمان اعتیاد از دلایل ایجاد انجمن است» (حسن، ۴۶ سال، ۱۷ سال سابقه فعالیت مدنی).

۳-۵. راهبردهای ادعاسازی (به ادراک درآوردن مسائل اجتماعی)

در چهارچوب رویکرد سازه‌گرایانه به مسائل اجتماعی، «سازمان‌های غیردولتی در زمره گروه‌های ادعاساز به شمار می‌آیند که با انجام اقداماتی به دنبال آن هستند تا حضار را متقاعد نمایند که شرایطی شایع، مشکل‌زا و منافی اخلاق وجود دارد؛ شرایطی که دربردارنده قربانیانی است که مستحق و نیازمند همدردی هستند و فراتر از اقدام فردی، به همت جمعی برای گذار از وضعیت دشوار نیاز دارد. به فنون متقاعد نمودن حضار مبنی بر این‌که مسئله‌ای اجتماعی وجود دارد و باید برای حل آن کاری انجام داد، راهبردهای ادعاسازی اطلاق می‌شود» (لوزیک، ۱۳۸۶: ۱۲۸).

یکی از پرسش‌های بنیادین پژوهش حاضر این بود که سازمان‌های غیردولتی برای به ادراک درآوردن مسائل و منازعات اجتماعی چه راهبردهایی اتخاذ کرده‌اند؟ از داده‌های حاصل از مصاحبه ۷۲ کد اولیه، ۱۲ مقوله فرعی و ۳ تم اصلی به دست آمد. بر مبنای روایت مصاحبه‌شوندگان، بخشی از اقدامات سازمان‌های غیردولتی نظیر «بسترسازی»، «حساس سازی» و «نیاز/مندسنجی» در مواجهه با مسائل اجتماعی در ذیل «راهبردهای ادعاسازی» قابل دسته‌بندی است.

در میان راهبردهای ارائه شده، در راهبرد حساس سازی، سازمان‌های مردم‌نهاد که می‌باید مخاطبان و ذی‌نفعان را بر شایع بودن شرایط مشکل‌زا متقاعد نمایند، از قاعده تعداد زیاد بهره گرفته‌اند. در این حالت هرچه قربانیان یک وضعیت زیادتر باشد، احتمال اینکه مخاطبان آن شرایط را به عنوان مسائل اجتماعی ارزیابی کنند، بیشتر خواهد بود.

جدول شماره ۲: کدهای اولیه، تم اولیه و تم اصلی راهبردهای ادعاسازی

تم اصلی	تم فرعی	کد اولیه
بسترسازی	جلب حمایت غیردولتی	جذب کمک‌های مردمی، دریافت مساعدت‌های خیرین و توزیع آن، مساعدت مالی نهادهای مدنی، به‌کارگیری ظرفیت‌های دولتی و مردم‌نهاد، ضرورت تکوین همراهی و هماهنگی بین‌نهادی، مساجد و فضاهای عمومی
	جلب حمایت دولتی	مکاتبات با ادارات و ارگان‌های رسمی، شفاف‌سازی برای دستگاه‌های اجرایی، ضرورت تسهیل‌گری دستگاه‌های اجرایی در حل مسائل، لزوم حمایت و ساخت فرصت و تأمین مالی از جانب دولت، راحت‌تر شدن انجام کار هنری با وساطت اداره ارشاد، تهیه ملزومات اداری، وظیفه دولت/تسهیل فرآیند اجرایی سازمان غیردولتی‌ها، هموارسازی بستر فعالیت در زمینه‌های مختلف وظیفه دولت، کمتر شدن حساسیت‌های امنیتی در صورت همکاری با ادارات، خلق عرصه عملی کنشگری مدنی از وظایف سازمان‌های غیردولتی، جذب اعتبارات لازم برای برگزاری برنامه‌ها در صورت ارتباطات اداری، دولت مسئول تأمین کار نیازمندان، در اختیار قراردادن فضای مناسب توسط آموزش و پرورش
	آگاهی‌بخشی	شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی، تنویر و روشن‌گری، شفاف‌سازی
حساس‌سازی	خلق ایماژ و صدای رسانه‌ای	مصاحبه با رسانه‌ها، تنه سوخته بلوط به‌مثابه فریاد بی‌صدا، رسانه‌ها بستر انعکاس صدای کنشگران، قالب‌های هنری و تولید و بازتاب صدا، تأسیس کلاس سبز و فریاد زیست‌محیطی، تولید محصولات مثبت رسانه‌ای، فاجعه شیمیایی و نام‌گذاری یک روز در تقویم رسمی، بازتاب صدای انجمن در رسانه‌های خارجی، بازتاب صدای انجمن و عضویت آن در سازمان‌های سطح بین‌الملل، بازتاب فاجعه شیمیایی در رسانه‌های داخلی و خارجی، خلق گفتمان فاجعه در سطح ملی، بازتاب صدای مردم و انجمن در رسانه‌ها، رسانه‌ای کردن فاجعه بمباران شیمیایی
	جلسات هم‌اندیشی	همایش و جلسات توجیهی، همایش و جلسات آگاهی‌بخشی، همایش و جلسات آموزشی، همایش و جلسات اکتشافی (علمی)، همایش و جلسات تبیین مسائل، همایش و جلسات آسیب‌شناسی مسائل

تم اصلی	تم فرعی	کد اولیه
حساس سازی	جلسات انگیزشی	همایش و جلسات نمادین، جلسات ترغیبی، همایش و جلسات تجلیلی، تقدیر از شخصیت‌های فرهنگی-هنری به مثابه حمایت از فرهنگ
	آگاهی اجتماعی	ارتقای سواد و فرهنگ، ترویج فرهنگ شهروندی، ترویج فرهنگ حراست از طبیعت، تبلیغ و ترویج فرهنگ، حذف خشونت و تقویت همدلی، رفع سردی روابط، جنگ‌ستیزی، آشتی، ترویج کتاب‌خوانی، انتشار نشریات
نیاز/مند سنجی	شناسایی مشکلات	شناسایی نیازمندان واقعی برای ارائه خدمات بهتر، شناسایی مصدومان شیمیایی برای برخورداری از حقوق و مزایا
	شناسایی افراد نابرخوردار	قربان و همسایگی راه‌کار شناخت نیازمندان، تشکیل کمیسیون‌های پزشکی برای شناسایی مصدومان، شناسایی و رفع نیاز افراد بی‌بضاعت
	گروه‌های مسئله‌یاب	شناسایی معضلات شهری، کشف و شناسایی مشکلات، کار میدانی و تهیه خبر آموزشی، تحقیق میدانی و آسیب‌شناسی، شکل‌دهی گروه‌های مسئله‌یاب
	کارگروه کارشناسی	پیشنهادهای کارشناسی شده کنشگران، ارائه راهکار کارشناسی، تشکیل گروه‌های کارشناسی، ایجاد تیم‌های تخصصی، پروژه‌ای کردن مسائل اجتماعی، ایجاد مراکز تحقیقاتی فاجعه‌شناسی

۱-۳-۵. بسترسازی

مُراد از بسترسازی، فراهم آوردن زمینه‌های به ادراک درآوردن مسائل اجتماعی، از طریق آگاهی‌بخشی، جلب حمایت‌های نهادی (رسمی) و غیررسمی (مردمی و انجمنی) است. متقاعد ساختن دستگاه‌های اداری و اجرایی و بازگویی رسالت سازمانی مرتبط با مسائل اجتماعی و جلب حمایت و تسهیلگری سازمانی، از اقدامات مورد توجه سازمان‌های غیردولتی در سردشت به شمار می‌آید:

«وظیفه دولت، همکاری مالی، ایجاد فرصت کار و فعالیت، پشتیبانی و دید مثبت به انجمن‌ها است» (حسن، ۴۹ سال، ۲ سال سابقه فعالیت مدنی).

«در اصل، رفع مشکلات مادی، معیشتی، مسکن و... بر عهده دولت است که در این زمینه کوتاهی می‌شود و بایستی این مسئولیت را مرتب به مسئولان گوشزد کرد تا به نحو احسن و حتی قابل قبول انجام دهند و تسهیلگر کارهای مراکز نیکوکاری باشند» (ساجده، ۴۰ سال، ۴ سال سابقه فعالیت مدنی).

سازمان‌های غیردولتی برای پیشبرد اهداف نهادی خود علاوه بر حمایت رسمی، به پشتوانه و سرمایه اجتماعی نیاز دارند؛ از این رو بخش قابل توجهی از اقداماتشان معطوف به جلب حمایت مردم و سازمان‌های غیررسمی با هدف متقاعدسازی به ضرورت همفکری، همدلی و همگامی در مواجهه با آسیب‌ها و مسائل اجتماعی بوده است:

«باید اجتماع آگاه شود و نحوه برخورد با مسائل آموزش داده شود. در زمینه فرهنگی و هنر باید از طریق آموزش و پرورش اقدام کرد و به صورت ریشه‌ای از کودکی انتقال یابد. متأسفانه در سیستم آموزشی به این مسائل پرداخته نشده یا خیلی کم است و اکنون با اجتماعی سروکار داریم که بیشتر ذهنشان با مشکلات و فرازونشیب‌های زندگی پُر شده و آمادگی تغییر ندارند. از این رو سعی می‌کنیم با موارد گفته شده کم‌کم تغییرات لازم را ایجاد کنیم و در درازمدت به نتیجه برسیم» (هیوا، ۳۲ سال، ۳ سال سابقه فعالیت مدنی).

۲-۳-۵. حساس سازی

سازمان‌های غیردولتی با مفاهیم حساسیت اجتماعی و مسئولیت اجتماعی به عنوان ابعاد سرمایه اجتماعی تداعی می‌شود که از اواسط دهه ۱۹۹۰ راه خود را در مباحث سیاست توسعه پیدا کرد. رابرت پاتنام^۱ (از مشهورترین نظریه‌پردازان آن)، از این اصطلاح برای اشاره به روابط اعتماد و مسئولیت مدنی استفاده می‌کند که می‌تواند در یک دوره طولانی در بین اعضای یک جامعه انباشته شود (لویس و کانجی، ۲۰۰۹: ۶۳).

حساسیت بخشی اجتماعی، پیش‌درآمد ایفای مسئولیت اجتماعی است. «یکی از کارویژه‌های سازمان‌های غیردولتی، حساس نمودن شهروندان به ایفای مسئولیت‌های اجتماعی در راستای حل مسائل و آسیب‌های اجتماعی است» (آبوم، ۲۰۰۴: ۳۴۳). حساس سازی، برآیند مضامین و مقولاتی چون ایجاد انگیزه کنشگری، خلق ایماژ و صدای رسانه‌ای، برگزاری جلسات هم‌اندیشی و جلسات انگیزشی است.

1. Robert D. Putnam

برای نمونه، یکی از اعضای خیرین سلامت، ضمن برشمردن فعالیت‌های سازمان غیردولتی در دوران اپیدمی ویروس کرونا، هراس جمعی ویروس کرونا را زمینه‌ساز ترغیب مردم به مقابله جمعی و همکاری با سازمان‌های غیردولتی عنوان می‌نماید:

«اما بیماری کرونا سبب شد سلامتی مردم به صورت دسته جمعی با خطر جدی روبه‌رو شود. در این دوره فعالیت انجمن صدچندان شد. در سردشت هم امکانات پزشکی خیلی ناچیز بود و دولت هم تقریباً در مبارزه با این مسئله ناتوان بود. تلاش کردیم مردم را نسبت به عمق مسئله حساس کنیم و آن‌ها را درگیر مقابله جمعی نه فردی با این ویروس وحشتناک بکنیم» (رسول، ۵۰ سال، ۳ سال سابقه فعالیت مدنی).

یکی از اعضای انجمن نمایش سردشت، بازتاب هنرمندانه مسائل و حساس‌سازی جامعه را پیش شرط حل مسائل عنوان می‌نماید:

«سردشت شهری است مرزی و تقریباً می‌شه گفت در فقر فرهنگی به سر می‌برد. بیشتر افکار مردم برحسب مرزی بودن شهر است و شغل‌ها هم همین‌طور، از این‌رو بازتاب هنرمندانه مسائل و مشکلات را عامل کاهش آن می‌دانیم و برای آن تلاش خواهیم کرد» (حسن، ۶۰ سال، ۱۷ سال سابقه فعالیت مدنی).

عضو انجمن نشاط نیز حساسیت‌بخشی اجتماعی و فعالیت‌های مستمر جمعی را برای حل و کاهش مسائل اجتماعی ضروری عنوان می‌نماید:

«انسان موجود پیچیده‌ای است و جامعه متشکل از همین آحاد انسانی، پس جامعه یعنی پیچیدگی اندر پیچیدگی؛ بنابراین آسیب‌ها و مشکلات اجتماعی با تلاش‌های فردی و راه‌حل‌های دم‌دستی قابل حل و فصل نیستند و پایان نمی‌یابند. کاهش یا حل این مصائب و مشکلات فکری و فرهنگی، مستلزم حساس کردن تک‌تک افراد جامعه و سال‌ها تلاش مستمر و مداوم است» (محمد، ۴۶ سال، ۴ سال سابقه فعالیت مدنی).

خیریه ندای رحمت نیز برای ایجاد انگیزه کنشگری و ترغیب به مسئولیت‌پذیری در برابر مسائل اجتماعی، اقدامات زیر را در دستور کار قرار داده است:

«خیریه ندای رحمت با توجه به وسعت فعالیتش با همه سازمان‌های غیردولتی در ارتباط بوده و از طریق جلسات به ترغیب نیکوکاران و خیرین برای حمایت از نیازمندان پرداخته است و از راه امامان جمعه و جماعت و همچنین ریش سفیدان و بزرگان، مردم را نسبت به وظیفه اجتماعی خود نسبت به هم‌نوعان آگاه ساخته است» (گلبهار، ۳۸ سال، ۷ سال سابقه فعالیت مدنی).

خلق ایماژ و تولید صدای رسانه‌ای از راهبردهای موردتوجه تعدادی از سازمان‌های غیردولتی به قصد حساسیت‌بخشی اجتماعی بوده است. برای نمونه «بنیاد توسعه صلح و مهربانی»، از طریق مصاحبه با رسانه‌ها، تولید محصولات فرهنگی، هنری و رسانه‌ای، حمل نمادین اشیاء و اقلام در مناسبت‌ها و انعکاس آن در رسانه‌ها، به دنبال به ادراک درآوردن مسائل زیست‌محیطی بوده است:

«ما یک درخت بلوط سوخته را به صورت نمادین به دوش نهادیم و به اداره جنگلبانی بردیم، ولی از آن پاسخی نگرفتیم. به ناچار آن را به استودیوی شبکه یک تلویزیون بردیم و نتیجه نگرفتیم، آن را به سازمان محیط‌زیست در تهران بردیم از آن هم نتیجه‌چندانی نگرفتیم؛ اما با فعالان و دلسوزانی در آنجا آشنا شدیم. آن‌ها از تلاش ما متعجب بودند که با این همه سختی و دوری راه، یک تنه سوخته درخت را بر دوش نهی و در خیابان‌ها و ادارات تهران بچرخانی!» (زئوف، ۴۸ سال، ۸ سال سابقه فعالیت مدنی).

یکی از اعضای انجمن دفاع از حقوق مصدومان شیمیایی، فعالیت‌های انجمن را برای همراه ساختن افکار عمومی نسبت به مصائب بیماران شیمیایی سردشت و روستای «رهش هرمی» چنین عنوان می‌کند:

«جانور قادریان از اعضای انجمن «هه‌تاو» عکسی ماندنی از چهره «وستا قادر» یکی از قربانیان بمباران شیمیایی، با دوربینش ثبت نمود. عکس بعد از پخش و انتشار، کانون توجهات زیادی شد و همین عکس سبب کنجکاوی خیلی‌ها شد که در نهایت به معرفی «رهش هرمی» انجامید. فاجعه شیمیایی سال ۱۳۶۶ در این روستا، به بحث روز محافل تبدیل شد. بعد از دو سال، استاد محسن زنانی، بحث مفصلی را درباره وستا قادر به رشته تحریر درآورد و فیلم «زیر درخت گردو» با موضوع فاجعه شیمیایی سردشت و «رهش هرمی» تولید گردید. علاوه بر همه این‌ها چند سال بعد تمثالی از «وستا قادر» در یکی از میادین شهر نصب شد» (محمد، ۴۶ سال، ۴ سال سابقه فعالیت مدنی).

بازتاب صدای کنشگران مدنی از قاب رسانه و به عبارتی تولید صدای رسانه‌ای به منظور حساسیت‌بخشی اجتماعی نسبت به مسائل و مصائب فراروی شهر، از جمله ترومای فاجعه شیمیایی، آسیب‌های اجتماعی و تخریب جنگل و محیط‌زیست از دیگر اقدامات فعالان مدنی سردشت بوده است:

«در حلبچه، نهال دانش‌آموزم «سروه» را در یادبود قربانیان کاشتم و در رسانه‌ها نامش را اعلام کردم تا آن‌ها هم احساس مشارکت و بزرگی نمایند. یک بار یکی از این نهال‌های بلوط را

به صورت سمبلیک و به نشانه اعتراض به تخریب جنگل‌های سردشت به ارمنستان بردم و از تلویزیون ملی آنجا نام محمد را یادآور شدم که این‌ها را او کاشته است! همین‌که نام آن‌ها در شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌ها و تلویزیون برده می‌شود، احساس شخصیت و هویت آمیخته با محیط‌زیست و مفید بودن می‌کنند» (رئوف، ۴۸ سال، ۸ سال سابقه فعالیت مدنی).

«ما در سطح بین‌المللی توانسته‌ایم به عضویت سازمان منع گسترش سلاح‌های کشتار جمعی (OPCW) درآییم که زیر نظر سازمان ملل است و ۱۹۰ و اندی کشور عضو آن هستند. انجمن دفاع از مصدومان شیمیایی سردشت نیز عضو ناظر این سازمان است. مقر این سازمان در لاهه هلند است و ما به عنوان عضو هر سال بیانیه داریم و هر سال با حضور در آنجا نمایشگاه برگزار می‌کنیم و با سفرای مختلف ارتباط برقرار می‌کنیم. یعنی انجمن در سطح بین‌المللی حضور و مشارکت دارد و دو کرسی در این سازمان به انجمن ما تعلق دارد و انجمن ما یک عضو فعال این سازمان است و خیلی هم مورد اعتماد این سازمان است» (صالح، ۶۰ سال، ۲۲ سال سابقه فعالیت مدنی).

تعدادی از سازمان‌های غیردولتی سردشت با هدف به ادراک درآوردن مسائل اجتماعی، به برگزاری همایش، سمینار، گردهمایی، میزگردهای علمی، کلاس‌های توجیهی، کارگاه‌های آموزشی، یادواره، نمایشگاه و راهپیمایی پرداخته‌اند:

«مثلاً شاخه انجمن جامعه‌شناسی ایران در سردشت را برای حساس کردن جامعه و حتی مدیران نسبت به مسئله خشونت، کولبری، خودکشی، زمین‌لرزه و جامعه‌شناسی فاجعه فعال کرده‌ایم، همایش برگزار کرده‌ایم، ما به صورت آنلاین دو همایش بزرگ در زمینه قتل زنان برگزار کرده‌ایم» (سیروان، ۳۴ سال، ۵ سال سابقه فعالیت مدنی).

«انجمن کوهنوردی گیارنگ برای حل مسائل از روش‌های مختلفی بهره برده است. برگزاری سمینارهای داخلی برای اعضا با حضور شخصیت‌های اندیشمند، برگزاری کارگاه‌های آموزشی، برگزاری کنفرانس، دیدوبازدیدهای میدانی و ترغیب و تشویق مردم به کنشگری مدنی» (محمد، ۴۶ سال، ۴ سال سابقه فعالیت مدنی).

«از سوی انجمن دفاع از حقوق مصدومان شیمیایی، در مجلس نمایشگاه برگزار کردیم، با نمایندگان حرف زدیم، در دانشگاه تهران یادواره فاجعه شیمیایی سردشت و حلبچه برگزار کردیم، با شهردار ناحیه ۲ تهران ارتباط برقرار کردیم و مراسم و جلسه در این زمینه داشته‌ایم، نمایشگاه یادبود برگزار کرده‌ایم. با دانشگاه‌های اصفهان و تبریز و همدان برنامه داشته‌ایم و توانسته‌ایم این مسئله را تبیین کنیم» (صالح، ۶۰ سال، ۲۲ سال سابقه فعالیت مدنی).

یکی از اعضای بنیاد توسعه صلح و مهربانی، حرکت نمادین حمل تنه نیمه سوخته بلوط در تهران را روایت می‌کند:

«اتوبوس حاضر نبود این درخت را حمل کند. تا کسی تا درخت سوخته را می‌دید، عذر می‌آورد و... ولی این اقدامات باعث پیوند عمیق بین انجمن ما و سازمان محیط زیست کشور شد. این مسائل باعث شد اولین کنفرانس حفظ محیط زیست بعد از کرونا در سردشت برگزار شود که در آن رئیس کمیسیون محیط زیست کشور و کرسی سلامت یونسکو حضور داشته باشند» (رتوف، ۴۸ سال، ۸ سال سابقه فعالیت مدنی).

۳-۳-۵. نیاز/مندسجی

نخستین شرط برای این که یک شرایطی مسئله اجتماعی باشد، این است که آن شرایطی حتماً قربانی داشته باشد. یک شرایطی نمی‌تواند مسئله تلقی شود مگر این که از قِبل آن قربانی وارد شده باشد؛ بنابراین، در نظر گرفتن قربانیان برای متقاعد کردن حضار به این که شرایطی تبدیل به مسئله شده است الزامی است. مسائل اجتماعی شرایطی است که موجب ضرر و زیان افراد زیادی شده باشد. قربانیان همان مردم هستند؛ مثلاً قربانیان جنایت، بیکاران، افراد فاقد مراقبت‌های پزشکی (لوزیک، ۱۳۸۶: ۱۱۹).

بر این اساس، تشخیص قربانیان و افراد درگیر در مسائل اجتماعی، از جمله راهبردهای ادعاسازی محسوب می‌شود. در برخی از سازمان‌های غیردولتی (از جمله شاخه انجمن جامعه‌شناسی ایران در سردشت و...) با تشکیل کارگروه‌های کارشناسی و پژوهشی و پروژه‌های تحقیقاتی و تشکیل کارگروه‌های مدنی، به بساختن مسائل اجتماعی مبادرت نموده‌اند. این راهبرد معطوف به شناسایی معضلات، نیازها و نیازمندان است:

«مهم‌ترین روش کار انجمن، پروژه‌ای کردن مسائل اجتماعی در یک کانتکست عقلانی و بازخوانی انتقادی مسائل از کردور روشمند کردن آن‌هاست. مثلاً ما برای خشونت، برای کولبری، برای خودکشی، برای زمین‌لرزه و جامعه‌شناسی فاجعه، همایش برگزار کرده‌ایم. ما به صورت آنلاین دو همایش بزرگ در زمینه قتل زنان برگزار کرده‌ایم» (سیروان، ۴۰ سال، ۱۵ سال سابقه فعالیت مدنی).

«با تشکیل گروه‌های کارشناسی و کمیسیون‌های تخصصی متشکل از افراد شهر، پیشنهادهای کارشناسی شده کنشگران خود را برای حل مشکل به ادارات مربوط ارائه کرده‌ایم» (هیوا، ۴۲ سال، ۱۰ سال سابقه فعالیت مدنی).

یکی از راهبردهای مورد توجه فعالان مدنی، اقدامات تشخیصی است. این پروسه در دو بُعد شناسایی افراد نابرخوردار و شناسایی مشکلات آنان انجام شده است. برای شناسایی افراد نابرخوردار، از راهکار قرابت و همسایگی و یا تشکیل کمیسیون‌های پزشکی به منظور شناخت مصدومان بهره گرفته شده است:

«شناخت و شناسایی مهم است. باید از خود، همسایه و نزدیکان شروع کرد. قرابت و همسایگی راهکار مناسبی برای شناخت نیازمندان است و آنان را باید در صدر قرار داد» (کمال، ۵۳ سال، ۱۲ سال سابقه فعالیت مدنی).

«شناخت دقیق و کسب آگاهی در مورد وضعیت زندگی مددجویان و شناخت نیازمندان واقعی و تفکیک آن‌ها از غیرنیازمندان (که وانمود می‌کنند نیازمندند، ولی نیاز مادی ندارند و از اعتماد دیگران سوءاستفاده می‌کنند)، از طریق پرس و جوی محرمانه و محرمانه از همسایگان شخص نابرخوردار ضرورت دارد» (ساجده، ۴۰ سال، ۴ سال سابقه فعالیت مدنی).

در مورد شناسایی مسائل و مشکلات افراد نابرخوردار نیز به تفکیک مصدومان و نیازمندان و نوع مشکل آنان در ارائه نوع خدمات توجه شده و تا اندازه‌ای تفاوت استعداد و علاقه نیز در اشتغال و اشتغال‌زایی مدنظر قرار گرفته است:

«در همان سال اول که قبلاً نیز به عرض رساندیم، فقط ۹۶ نفر جانباز در سطح شهر داشتیم؛ اما انجمن ما با آن اعتراض‌ها و مکاتباتی که انجام داد توانست کمیسیون پزشکی را در سردشت فعال نماید که تا حالا هزار و پانصد و خرده‌ای نفر درصد جانبازی گرفته‌اند و البته ما آمار ۸۰۲۴ نفر مصدومان شیمیایی را داریم که فقط همان هزار و پانصد و خرده‌ای نفر موفق به اخذ درصد جانبازی شده‌اند» (صالح، ۶۰ سال، ۲۲ سال سابقه مدنی).

«شناسایی افراد واقعاً نیازمند در ارائه خدمات بسیار مهم است، زیرا این شناسایی تأثیر بسزایی در ارائه خدمات واقعی به آنان دارد» (حمید، ۵۶ سال، ۱۵ سال سابقه فعالیت مدنی).

۴-۵. ساختن راه‌حل‌ها

بخش قبل در قالب راهبردهای ادعاسازی به این موضوع پرداخته شد که «سازمان‌های غیردولتی در مقام ادعاسازان، با طرح تصاویری از اخلاقیات، شرایط و افراد، ادعاهایی را ساخته و پرداخته می‌کنند تا حضار (جامعه/ذی‌نفعان) را متقاعد نمایند که با شرایط مشکل‌زایی روبه‌رو هستند که از قابلیت تغییر برخوردار است.

جدول شماره ۳: کدهای اولیه، تم اولیه و تم اصلی ساختن راه حل ها

تم اصلی	تم فرعی	کد اولیه
توانمندسازی فکری	آموزش عمومی	آموزش و اطلاع رسانی، آموزش روان شناسی-اقتصادی، تربیت و آموزش اعضای تحت پوشش، آموزش علمی در سطوح مختلف سنی، آموزش پیشگیری از اعتیاد، بسط و انتقال تجارب زیسته، کمک های روانی-اجتماعی
	آموزش تخصصی	آموزش حقوق قانونی به مردم، آموزش های فنی و حرفه ای، آموزش زبان، کامپیوتر و روزنامه نویسی، آموزش تخصصی زبان
	آموزش کارگاهی	تشکیل کلاس های آنلاین و حضوری، برگزاری دوره های آموزشی، برگزاری کارگاه های آموزشی
توانمندسازی عملی	فرصت سازی	کارآفرینی اجتماعی و خودمدیریتی نیازمندان، پرهیز از تأمین مستقیم نیاز نیازمندان، بورسیه تحصیلی دانش آموزان بی بضاعت، ایجاد فرصت های شغلی، کمک به استخدام جوانان لایق کم درآمد، راه اندازی دکه فروشی و خیاطی برای نیازمندان، تهیه وسایل و ابزار کار نیازمندان، شناسایی علاقه و استعداد نیازمندان در امر اشتغال یابی
	آموزش کاربردی	پرورش عواطف و پیوند با طبیعت از طریق اشتغال، آموزش بلوط کاری در خانه به مثابه اشتغال زایی، اشتغال یابی برای بانوان، اشتغال زایی برای زنان سرپرست خانوار، اشتغال یابی، آموزش مهارت های شغلی، مهارت آموزی
ارائه خدمات مستقیم	حمایت از افراد نیازمند	سرکشی میدانی خانواده های مستمند و رنج دیده، کمک های مادی، حمایت مالی از نیازمندان، تشکیل کمپین حمایتی کالاهای اساسی، مقابله با آسیب ها و حمایت از فقرا، استمرار بر مساعدت های مادی
	تأمین نیاز	حل مشکلات مسکن و معیشت و درمان، کمک رسانی به مصیبت دیدگان بلا یای طبیعی، رفع نیازهای مالی-تحصیلی دانش آموزان بی بضاعت، اعطای وام، حمایت مالی بیماران صعب العلاج، رفع نیازها از محل مساعدت های مردمی، تأمین نیازهای بهداشتی-درمانی خانواده های زندانیان، رفع و رجوع مصائب و مشکلات، کنشگری در عرصه سلامت، فعالیت در حوزه های محدود و منطقه ای

سؤال محوری این بخش این بود که سازمان‌های غیردولتی در مقابله با مسائل و مشکلات، چه کارهایی انجام داده‌اند؟ در رویکرد سازه‌گرایانه، کار ادعاسازان در ساختن مسائل اجتماعی عبارت است از ساختن راه‌حل‌ها» (لوزیک، ۱۳۸۶: ۱۵۲). بر مبنای روایت فعالان مدنی، راه‌حل‌ها و اقدامات سازمان‌های غیردولتی سردشت، در ذیل ۳ تم اصلی «توانمندسازی فکری»، «توانمندسازی عملی» و «ارائه خدمات مستقیم» به شرح جدول شماره ۳ قابل دسته‌بندی است.

۱-۴-۵. توانمندسازی فکری

یکی از راه‌حل‌های سازمان‌های غیردولتی در مواجهه با مسائل اجتماعی و افراد و گروه‌های آسیب‌پذیر، توانمندسازی فکری و معرفتی است. «توانمندسازی فکری و معرفتی بر تغییر نگرش افراد و گروه‌های آسیب‌پذیر به زندگی، آگاه‌سازی آن‌ها از وضعیتی که در آن قرار دارند، آشنایی با مهارت‌های ذهنی غلبه بر مشکلات و مانند آن دلالت دارد» (لطفی، ۱۳۹۸: ۵۹).

برخی از سازمان‌های غیردولتی، از جمله انجمن نشاط، بنیاد توسعه صلح و مهربانی، انجمن موسیقی، از طریق آموزش عمومی، آموزش تخصصی و آموزش کارگاهی، توانمندسازی فکری و ذهنی ذینفعان را در دستور کار خود قرار داده‌اند:

«بله، به نظر بنده باید آموزش‌های لازم داده شود و تک‌تک مردمی که این اجتماع را تشکیل می‌دهند بر مشکلات و مسائل اجتماعی آگاه باشند و راه‌های مقابله با آن را بدانند» (هیوا، ۳۲ سال، ۳ سال سابقه فعالیت مدنی).

«ارائه آموزش‌های مختلف به علاقه‌مندان در سطوح مختلف علمی و سنی (دوره‌های مقدماتی، تکمیلی و پیشرفته) از راهبردهای انجمن بوده است» (رحیم، ۴۶ سال، ۲۰ سال سابقه فعالیت مدنی).

«آموزش مهارت و اشتغال‌زایی، از اقدامات سازمان غیردولتی ماست. من هم معتقدم که به جای ماهی دادن صید ماهی را باید یاد داد، ولی این وظیفه دولت است که این کار را انجام دهد نه انجمن‌هایی که توانایی مالی خود را از خیرین تأمین می‌کنند. ضمناً انجمن ما یک انجمن غیرانتفاعی است و توانایی مالی زیادی را ندارد که بتواند در این راستا به بیماران خود کمک کند» (کلثوم، ۳۵ سال، ۲ سال سابقه فعالیت مدنی).

۲-۴-۵. توانمندسازی عملی

توانمندسازی در کنار وجه ذهنی و فکری، وجه عملی و بیرونی دارد. «منظور از توانمندسازی عملی، آموزش‌های کاربردی و حرفه‌ای به گروه‌های آسیب‌پذیر برای استقلال از کمک مالی دیگران است» (لطفی، ۱۳۹۸: ۵۹). بخشی از سازمان‌های غیردولتی از جمله مرکز نیکوکاری حضرت رسول، انجمن تیروژ، مرکز نیکوکاری فاطمه زهرا و بنیاد توسعه صلح و مهربانی، از طریق فرصت‌سازی و ارائه آموزش کاربردی به توانمندسازی عملی ذی‌نفعان کمک کرده‌اند. فرصت‌یابی به‌عنوان راهبرد اصلی توانمندسازی عملی، با هدف کاهش وابستگی مادی و معیشتی نیازمندان به سازمان‌های مردم‌نهاد و تقویت خودمدیریتی ایشان از طریق تهیه ابزار کار، استعدادیابی با هدف تسهیل شغل‌یابی، ایجاد فرصت‌های شغلی و معرفی جوانان جویای کار به مراکز دولتی و خصوصی مورد توجه این سازمان‌های مردم‌نهاد قرار گرفته است که در زیر به چند نمونه از این راه‌حل‌ها پرداخته می‌شود:

«تقریباً برای ۲۴ الی ۲۶ خانم سرپرست دارای فرزند یتیم، با راه‌اندازی چندین مغازه و نانواپی و خیاطی و شیرینی‌پزی خانگی و... اشتغال ایجاد نموده‌ایم» (زیبا، ۵۲ سال، ۲ سال سابقه فعالیت مدنی).

«چندین مورد کارآفرینی ایجاد کرده‌ایم از طریق برگزاری کلاس‌های آموزش خیاطی، خرید و تهیه وسایل و ابزار کار از جمله چرخ خیاطی، اجاق‌گاز آشپزی و خرید خشکبار (آجیل و تخمه) به منظور راه‌اندازی خیاطی، آشپزی و مغازه دکه‌ای با هدف کارآفرینی برای کودکان یتیم و بی‌بضاعت» (یونس، ۳۸ سال، ۳ سال سابقه فعالیت مدنی).

«ما به بچه‌ها آموزش دادیم که در خانه و منزل خودشان نهال بلوط را در گلدان‌هایی که خود انجمن به آن‌ها داده، بکارند و بعد انجمن این بوته‌ها را از آن‌ها می‌خرد. مثلاً یکی از دانش‌آموزان که شما هم می‌شناسید، یک صد عدد نهال بلوط را پرورش داد و من این نهال‌ها را از او خریداری کردم. ما این کار رو کردیم برای اینکه این بچه‌ها مجبور به کار و برداشت سیب و سیب‌زمینی عجمستان نشوند که آن‌ها را بردارند و ببرند از اول اردیبهشت تا آخر آذرماه در آنجا به کارشان وادارند و چندین ماه از سال تحصیلی را تبه نمایند بدین امید که سفره‌شان خالی نماند. پروژه ما کاری کرد که برخی از این بچه‌ها در خانه‌های خودشان درآمد داشته باشند. امسال ده هزار گلدان تحویل خانه‌های بی‌درآمد مرزی می‌دهیم، خوب شما ده هزار، ده هزار تومانی رو حساب کن، خودش یک صد میلیون تومانی می‌شود، این مبلغ به خانه آن‌ها و سفره آن‌ها خواهد رفت» (رتوف، ۴۸ سال، ۸ سال سابقه فعالیت مدنی).

۳-۴-۵. ارائه خدمات مستقیم

ارائه خدمات مستقیم، ناظر بر تسکین درد و رنج فوری فقرا و برآورده نمودن نیازهای آشکار کوتاه‌مدت از طریق کمک‌های مادی و غیرمادی به نیازمندان است (آبوم، ۲۰۰۴: ۳۴۶). اولویت اصلی نسل نخست سازمان‌های غیردولتی معطوف به رفع نیازهای فوری، از طریق انجام امداد و کار رفاهی بوده است (لویس و کانجی، ۲۰۰۹: ۱۴).

بر مبنای روایت فعالان مدنی، انتظارات و تقاضای اجتماعی از سازمان‌های غیردولتی عمدتاً معطوف به ارائه خدمات مستقیم مادی و بسته‌های حمایتی است. این نوع انتظار، کارکرد عمده سازمان‌های غیردولتی را به جمع‌آوری کمک‌های مالی از افراد متمکن، سازمان‌های دولتی و غیردولتی و تخصیص و بازتوزیع منابع مالی سوق داده است. در چنین شرایطی، سازمان‌های غیردولتی با کارکرد تسکینی و رفع نیازهای فوری نیازمندان در افکار عمومی بازنمایی می‌شوند:

«انجمن ما در ابتدای تشکیل فقط ۵ نفر بیمار تحت پوشش قرار داشت، ولی این رقم حالا به ۹۰۰ نفر رسیده است. هرماه به موقع هزینه‌های آن‌ها بنا به درصد تعیین شده پرداخت می‌گردد. کلیه بیمارانی که مراجعه می‌کنند و توانایی مالی کمی دارند، تحت پوشش قرار می‌گیرند و هرماه تقریباً حدود ۷۵ میلیون تومان به حساب بیماران واریز می‌شود» (حسن، ۶۰ سال، ۱۷ سال سابقه فعالیت مدنی).

ارائه خدمات مستقیم و اقدام عملی، برآیند مضامینی از قبیل حمایت از افراد آسیب‌پذیر و تأمین نیاز نیازمندان و افراد کم‌برخوردار است. رفع و رجوع مصائب و حل مشکلات معیشتی از مصادیق اقدام عملی سازمان‌های غیردولتی در سردشت به حساب می‌آید. در اینجا به چند نمونه از ارائه خدمات مستقیم توسط سازمان‌های غیردولتی پرداخته می‌شود:

«انجمن ما با توجه به اینکه یک انجمن غیرانتفاعی و غیردولتی است، بیشتر از طریق کمک خواستن از خیرین شهر علی‌الخصوص در ماه مبارک رمضان در مساجد اقدام به جمع‌آوری کمک‌های مردمی می‌کند و آن‌ها را در بین نیازمندان توزیع می‌نماید» (پروین، ۳۰ سال، ۳ سال سابقه فعالیت مدنی).

«بیشتر این سازمان‌های غیردولتی و مراکز نیکوکاری، توجه به نیازهای مادی و اجتماعی افراد جامعه و رفع این نیازها را مدنظر دارند و بیشتر از لحاظ مادی کمک حال افراد نیازمند و مددجویان هستند» (سیروان، ۳۴ سال، ۵ سال سابقه فعالیت مدنی).

۶. بحث و نتیجه گیری

سردشت به عنوان میدان مورد مطالعه به جهت مختصات اکولوژیک (کوهستانی) و ژئوپولیتیک (موقعیت مرزی، منطقه جنگی، تجربه بمباران شیمیایی و قربانیان مین) در موقعیت پیرامونی قرار دارد و از انزوای محیطی و اجتماعی و اقتصادی رنج می برد. وجود انبوهی از مصائب و مشکلات اجتماعی-اقتصادی، بهداشتی-درمانی، فرهنگی-آموزشی، امنیتی و زیست محیطی در کنار اقدامات ضعیف و با تأخیر دستگاه های اجرایی، پنداره پروسه سیستماتیک مشکل سازی را در نزد بخشی از فعالان مدنی سردشت تقویت کرده است.

تم پُرسامد برساخت مسائل اجتماعی، بر اصلی ترین دلیل پیدایش سازمان های غیردولتی در این شهر دلالت دارد. در چهارچوب رویکرد سازه گرایی اجتماعی به عنوان موضع نظری و روشی مطالعه حاضر، مواجهه مردم سردشت با وضعیت بغرنج، دشوار و آزاردهنده که روند زندگی اجتماعی آن ها را مختل ساخته است، برای برساخت مسائل اجتماعی لازم است اما کافی نیست. شرط کافی، گریزپذیر تلقی نمودن شرایط بغرنج و اقدام اجتماعی برای برون رفت از آن شرایط است. از منظر لوزیک، سازمان های غیردولتی از جمله گروه های ادعاساز و مدعی تغییرات اجتماعی برای برون رفت از وضعیت پُردشوار محسوب می شوند (لوزیک، ۱۳۸۶: ۵۶).

مسئله اصلی پژوهش حاضر آن بود که سازمان های غیردولتی در مقام ادعاساز، چه راهبردهایی برای مجاب نمودن مردم برای تلقی شرایط بغرنج به عنوان «مسئله اجتماعی» نه «مسئله فردی» در پیش گرفته اند.

بر پایه روایت مشارکت کنندگان در این مطالعه، اقدامات «بستر سازی»، «حساس سازی» و «نیاز/مندسنجی» در ذیل راهبردهای ادعاساز مورد توجه سازمان های غیردولتی قرار گرفته است. دو راهبرد «تدارک بسترهای رسمی و غیررسمی (جلب حمایت اجتماعی و نهادی)» و «اولویت بندی مشکلات و قربانیان مصائب اجتماعی (نیازمندان)» در سازمان های غیردولتی مشترک و بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. راهبرد حساس سازی که با تکوین افکار عمومی و تقویت بینش اجتماعی به برساخت مسائل اجتماعی می انجامد (تلقی شرایط بغرنج به عنوان مسئله اجتماعی که عزم جمعی و تغییرات اجتماعی و ساختاری را طلب می کند)، کمتر مورد توجه سازمان های غیردولتی مورد مطالعه قرار گرفته است.

زوال فزاینده مسئولیت اجتماعی دولت‌ها و تداوم نظم انتظامی از دوره جنگ ایران و عراق، توسعه و رفاه اجتماعی را در سردشت مختل ساخته است و انتظارات اجتماعی را به سوی سازمان‌های غیردولتی و مراکز خیریه (به عنوان کارگزاران حل مشکلات اجتماعی) سوق داده است. به دلیل انتظارات اجتماعی فزاینده که سازمان‌های غیردولتی را با فشار نقشی نیز مواجه ساخته، بخش قابل توجهی از فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی به درپیش گرفتن اقدامات عملی معطوف شده است. در رویکرد سازه‌گرایانه، کار ادعاسازان در ساختن مسائل اجتماعی عبارت است از ساختن راه‌حل‌ها. تمام راه‌حل‌های مسائل اجتماعی معطوف به تغییر اجتماعی هستند و دو نوع کلی از تغییرات یا راه‌حل‌ها نیز وجود دارد؛ نخست، راه‌حل‌هایی که معطوف به تغییرات فردی است. بر این اساس، زمانی بازی مسائل اجتماعی به پیروزی منتهی می‌شود که فرد فرد حضار (ذینفعان) باور کنند و بفهمند که برای انجام تغییرات چه باید بکنند و بیندیشند. راه‌حل دوم، معطوف به سیاست عمومی است. در این نوع راه‌حل، منابع اجتماعی برای اصلاح شرایط مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد؛ نظیر وضع قوانین یا منسوخ ساختن قوانین، وضع مالیات‌های جدید یا بخشودگی مالیاتی. سیاست اجتماعی می‌تواند معطوف به ارائه خدمات اجتماعی جدید یا برنامه‌های مربوط به تعلیم و تربیت باشد. سیاست اجتماعی عبارت است از کاربرد منابع اجتماعی به منظور اصلاح شرایط و یا برانگیختن یا وادار نمودن افراد به تغییرات عظیم (لوزیک، ۱۳۸۶: ۱۵۲-۱۵۴).

بر مبنای روایت فعالان مدنی، بخش قابل توجهی از راه‌حل‌ها و اقدامات سازمان‌های غیردولتی سردشت، در ذیل راه‌حل‌های فردی قابل دسته‌بندی است و سه تم اصلی «توانمندسازی فکری»، «توانمندسازی عملی» و «ارائه خدمات مستقیم» نشان از جهت‌دهی اقدامات سازمان‌های غیردولتی به تغییر فردی بوده است. برای نمونه، اقدامات سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی نظیر انجمن کوهنوردی گیازنگ، برای مقابله با قطع بی‌رویه درختان جنگلی، زمین‌خواری و آتش‌سوزی‌های گسترده، معطوف به تغییر فردی بوده است؛ از جمله مشارکت دادن مردم در پاک‌سازی جنگل‌ها، عدم استفاده از درختان به عنوان سوخت، روشن نکردن آتش و رهان کردن زباله‌ها و اشیای برآقی که قابلیت اشتعال در طبیعت دارند. بنابراین، راه‌حل سازمان‌های غیردولتی مورد بررسی، معطوف به بسیج و به‌کارگیری منابع اجتماعی برای اصلاح شرایط در راستای سیاست‌گذاری اجتماعی نبوده است.

به تأسی از سنخ‌شناسی کورتن، اقدامات و فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی سردشت عمدتاً در ذیل نسل اول سازمان‌های غیردولتی قابل‌دسته‌بندی است؛ مسئله اجتماعی موردتوجه نسل اول سازمان‌های غیردولتی، کمبود و نیازمندی‌ها در سطح فرد یا خانواده است که در زمان عاجل توسط سازمان‌های غیردولتی به‌مثابه بازیگر اصلی رفع‌ورجوع می‌شود. سازمان غیردولتی نسل اول، نقش انجام‌دهنده را عهده‌دار است (لويس و کانجی، ۲۰۰۹: ۴۸).

اینکه چرا اقدامات و راه‌حل‌های سازمان‌های غیردولتی در سطح نسل اول باقیمانده است و به کارگزار توسعه محلی و مجری طرح‌های توسعه محلی در مقیاس کوچک و متکی به خود (نسل دوم)، توسعه نظام‌های پایدار (نسل سوم) و تأثیرگذاری بر بستر نهادی و سیاستی گسترده‌تر از طریق جنبش‌های اجتماعی با هدف تغییر ساختاری بلندمدت (نسل چهارم) و در کل به تغییرات سیاستی بدل نشده است، با نظر به روایت فعالان مدنی از عوامل عدیده‌ای نشئت می‌گیرد: نخست، گسست و انقطاع در رابطه سازمان‌های غیردولتی با دستگاه‌های اجرایی و کارگزاران نهادی و سیطره رویکرد تراحمی به نهادهای مدنی؛ دوم، ضعف همگامی و هم‌افزایی در بین سازمان‌های غیردولتی و اقدامات جزیره‌ای؛ و سوم، ضعف تمایزپذیری و تخصصی‌شدن در سازمان‌های غیردولتی. بر مبنای نتایج مطالعه رزاقی و لطفی (۱۳۹۷) رابطه سازمان‌های غیردولتی با شهروندان، دولت و دیگر سازمان‌های غیردولتی به اصلی‌ترین چالش بیرونی سازمان‌های غیردولتی تبدیل شده است.

«توانمندسازی» از جمله راه‌حل‌های موردتوجه تعدادی از فعالان مدنی و سازمان‌های غیردولتی مورد مطالعه بوده است. سازمان‌های غیردولتی نظیر بنیاد صلح و مهربانی و برخی از مراکز نیکوکاری مانند انجمن‌های حضرت رسول (ص) و ندای رحمت، از رهگذر کارآفرینی و اشتغال‌زایی و تهیه وسایل و ابزار کار توانمندسازی، ذی‌نفعان تحت پوشش را مورد توجه قرار داده‌اند. اما در میان اقدامات و راه‌حل‌های معطوف به تغییرات فردی، بر مبنای فشار انتظارات اجتماعی، بخش قابل‌توجهی از اقدامات و راه‌حل‌های سازمان‌های غیردولتی معطوف به ارائه خدمات مستقیم بوده است و در این میان، راه‌حل‌های فوری و زودبازده بر اقدامات زمان‌بر و با اثربخشی بیش‌تر نظیر توانمندسازی اولویت داشته کرده است. این یافته هم‌سو با نتایج مطالعه لطفی (۱۳۹۸) و لطفی و ایمانی جاجرمی (۱۳۹۹) است.

طبق یافته‌ها، محوری‌ترین چالش پیش روی سازمان‌های غیردولتی حمایتی برای مداخله در مسائل اجتماعی و بهبود وضعیت اقشار آسیب‌پذیر، انجام «اقدامات خُرددانه و فردگرایانه» است و فرایند توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر در سازمان‌های غیردولتی حمایتی نیز غالباً کوتاه‌مدت، مقطعی و یک‌بُعدی بوده است. مطالعهٔ آبوم هم مؤید آن است که جهت‌دهی اقدامات سازمان‌های غیردولتی به‌عنوان نهادهای اجتماع‌محور در کشورهای درحال توسعه معطوف به مسائل و مصائب آنی نیازمندان بوده است (آبوم، ۲۰۰۴: ۳۴۲)؛ به‌ویژه آن‌که ایجاد و گسترش سازمان‌های غیردولتی در کشورهای درحال توسعه با حل مسائل اجتماعی و ارتقای رفاه اجتماعی گره خورده است (اسلام، ۲۰۱۵: ۱۶۷).

در این میان تعدادی از سازمان‌های غیردولتی و مراکز نیکوکاری با ارائهٔ خدمات مستقیم مالی و مادی به نیازمندان و تأمین نیاز بدون توانمندسازی، باعث وابسته شدن نیازمندان به سازمان‌های غیردولتی شده و با حل فوری نیازمندی‌ها و بدون جلب مشارکت و همکاری آنان در حل بنیادین مسائل پیش‌رو، ناخواسته به وابستگی فزایندهٔ نیازمندان دامن زده‌اند. چنان‌که مطالعهٔ آبوم نیز گویای آن است که برخی از سازمان‌های مردم‌نهاد با ارائهٔ خدمات مستقیم، تشکیل سرمایهٔ اجتماعی را محدود یا مسدود کرده‌اند. «این استراتژی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد با هدف تسکین درد و رنج فوری فقرا و برآورده کردن نیازهای آشکار کوتاه‌مدت آن‌ها اتخاذ شده است؛ به این امید که «فقرا» دوباره روی پای خود بایستند تا از فقر نجات یابند. این نوع از سازمان‌های غیردولتی نقش خود را به‌عنوان «انجام‌دهنده» تعریف می‌کنند و برای مشارکت و تعهد ذی‌نفعان، جایگاه نازلی قائل هستند» (آبوم، ۲۰۰۴: ۳۴۶).

نتایج مطالعهٔ حاضر گویای آن است که راه‌حل‌های سازمان‌های غیردولتی موردبررسی، معطوف به تغییر فردی بوده است. این نوع جهت‌گیری سازمان‌های غیردولتی به دلیل آن‌که بر فرد نیازمند متمرکز است، به مشارکت نیازمندان در حل مسائل اجتماعی و به بسیج منابع محلی برای تغییر شرایط موجب مسائل اجتماعی حداقل در سطح محلی نمی‌انجامد و به دلیل فقدان راه‌حل‌های سیاستی، شرایط ساختی مسائل و آسیب‌های اجتماعی دست‌نخورده باقی می‌ماند و امکان تغییرات نهادی و اجتماعی زایل می‌شود.

منابع

- دورتیه، ژان فرانسوا (۱۳۸۲). علوم انسانی گسترهٔ شناخت‌ها. ترجمهٔ مرتضی کتبی، تهران: نی.

- رزاقی، نادر و لطفی، بهنام (۱۳۹۷). تحلیل جامعه‌شناختی چالش‌های بقا و پایداری سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی؛ با تأکید بر رابطه آن‌ها با دولت. جامعه‌شناسی نهاد‌های اجتماعی، ۵(۱۱)، ۴۰-۲۵.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان غربی (۱۳۹۹). نظام مسائل، فرصت‌ها و چالش‌های استان آذربایجان غربی. مدیریت آموزش و پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری.
- شماعی، علی، عبداللهی، آوات و یوسفی، محسن (۱۳۹۳). تحلیلی بر برنامه‌ریزی توسعه سردشت با رویکرد استراتژی توسعه شهری. چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، ۹(۲۷)، ۵۱-۳۵.
- عربی، علی و دالوند، فرانک (۱۴۰۰). سمن‌ها، سرمایه اجتماعی و مدارا (مورد مطالعه: سمن‌های فعال جوانان سطح شهر شیراز ۱۳۹۷-۱۳۹۸). مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۲۰(۳۳)، ۴۸-۳۲.
- قادرزاده، امید و کریمی، ایوب (۱۳۹۹). فعالیت در سازمان‌های مردم‌نهاد؛ بر ساخت شبکه ارتباطی جدید به‌مثابه جایگزین محدودیت‌های ساختاری: ارائه نظریه زمینه‌ای. مسائل اجتماعی ایران، ۱۱(۱)، ۲۳۲-۲۵۳.
- کاف، ای‌سی‌دنیس، فرانسیس‌دی‌دلیو و شاروک، دلبودلیو (۱۳۸۸). چشم‌اندازهایی در جامعه‌شناسی. ترجمه بهزاد احمدی و امید قادرزاده، تهران: کویر.
- لطفی، بهنام (۱۳۹۸). مطالعه چالش‌های فراروی سمن‌های حمایتی برای مداخله در مسائل اجتماعی و بهبود وضعیت گروه‌های آسیب‌پذیر. جامعه‌پژوهشی فرهنگی، ۱۰(۴)، ۷۳-۴۷.
- لطفی، بهنام و ایمانی‌جاجرمی، حسین (۱۳۹۹). مطالعه موانع شناساندن مسائل اجتماعی به جامعه توسط سازمان‌های مردم‌نهاد با روش نظریه‌مبنایی. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۹(۱)، ۱۶۰-۱۳۱.
- لوزیک، دانیلین (۱۳۸۶). نگرشی نو در تحلیل مسائل اجتماعی. ترجمه سعید معیدفر، تهران: امیرکبیر.
- مکی‌علمداری، سارا و جلایی‌پور، حمیدرضا (۱۳۹۲). تحلیل عملکرد سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه مبارزه با اعتیاد و مواد مخدر، با نگاه عاملیت-ساختار. رفاه اجتماعی، تهران، ۱۴(۵۲)، ۲۵۱-۲۲۷.
- یعقوبی، الهام، نوشیروانی‌بابلی، پگاه، محمدی، سارا و خان‌محمدی، هادی (۱۴۰۰). تحلیل تأثیر و تأثر اهم مسائل سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران. مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۱۱(۴۰)، ۷۴-۱۰۰.
- Abom, B. (2004). Social capital, NGOs and development: A Guatemalan case study. *Development in Practice*, 14(3), 342-353.
- Buckland, J. (1998). Social capital and sustainability of NGO intermediated development projects in Bangladesh. *Community Development Journal*, 33(3), 236-248.
- Clark, J. (1996). The relationship between state and the voluntary sector. *NGO Cafe*. Available at <http://www.gdrc.org/ngo/state-ngo.html>.
- Coleman, P. (2022). Special Article Validity and Reliability within Qualitative Research in the Caring Sciences. 14, 2041-2045.
- Daytner, K. (2006). Validity in Qualitative Research: Application of Safeguards. Online Submission

- Islam, M. R. (2014). Improving development ownership among the vulnerable people: challenges of NGOs' community empowerment projects in Bangladesh. *Asian Social Work and Policy Review*, 8(3), 193–209.
- Green, D. (2008). *From Poverty To Power: How Active Citizens and Effective States Can Change the World*. Oxford: Oxfam International.
- Islam, M. R. & Morgan, W. J. (2012). Non-governmental organizations in Bangladesh: their contribution to social capital development and community empowerment. *Community Development Journal*, 47(3), 369–385.
- Islam, M. R. (2016). NGOs, Social Capital and Community Empowerment in Bangladesh. Palgrave Macmillan, Singapore.
- Islam, M. R. (2015). NGOs' Social Capital Development Initiatives for Social Welfare: Bangladesh Experience. *Glob Soc Welf*, 2, 167–176.
- Korten, D.C. (1990). *Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda*. West Hartford, CT: Kumarian Press.
- Lewis David & Kanji, Nazneen (2009). *Non-Governmental Organizations and Development*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Nyangau, S. N., Nyangosi, R, Oenga, J. & Suleiman, j. (2016). Role of Non Governmental Organizations (NGOs) in Social Development in Developing Nations. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 7(11), 93-97.
- López, S.A. & Petras, J.F. (1994). Non-Governmental Organizations and Poverty Alleviation in Bolivia. *Development and Change*, 25(3), 555-568.
- Rahman, A. (1995). 'Participatory development: Toward liberation of co-option?' In G. Craig and M. Mayo (Eds.) *Community Empowerment: A Reader in Participation and Development*. London: Zed Book.

References (in persian)

- Arabi, Ali & Dalvand, Faranak (2021). NGOs, Social Capital and Tolerance (Case Study: Active NGOs in Shiraz). *Strategic Studies on Youth and Sport*, 20(33), 32-48.
- Cuff, E. C. Dennis, A. J. Francis, D. W. & Sharrock, W. W. (2009). *Perspectives in Sociology* (B. Ahmadi & Omid Ghaderzadeh, Trans.), Tehran: Kavir.
- Dortier, J-F. (2004). *Les sciences humaines panorama des connaissances* (Morteza Kotobi, Trans.), Tehran: Ney.
- Ghaderzadeh, O. & Karimi A. (2020). NGOs; Constructing a New Communication Network as an Alternative for Structural Constraints: Providing a Grounded Theory. *Social Problems of Iran*, 11(1), 203-232.
- Lotfi khachaki ,B. (2020). Study of challenges of social problems intervention to help vulnerable groups in supporting NGOs. *Sociological Cultural Study*, 10(4), 47-73.
- Lotfi Khachaki, B. & Imani Jajarmi, H. (2020). Study of Obstacles against Social Problems Familiarization in Non-governmental Organizations. *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 9(1), 131-160.
- Loseke, D.R. (2016). *Thinking About Social Problems: An Introduction to Con-*

- structionist Perspectives (Social Problems & Social Issues) (Saeed MoeedFar, Trans.), Tehran: Amir Kabir Publications.
- Makki Alamdari, S. & Jalaeipour. H. R. (2014). Analysis of Operation of NGOs in the Field of Fighting against Drug Addiction with Agency-Structure Perspective. Refahj, 14(52), 227-251.
 - Management and Planning Organization of West Azarbaijan Province (2019). System of problems, opportunities and challenges of West Azarbaijan province. Management of Education and Research, Development and Foresight.
 - Nyang'au, S. N., Nyangosi, R., Oenga, J. & Suleiman, A.J. (2016). Role of Non Governmental Organizations (NGOs) in Social Development in Developing Nations. Journal of economics and sustainable development, 7, 93-97.
 - Razeghi, N. & Lotfi Khachaki, B. (2018). A Sociological Analysis on the Survival Challenges and Sustainability of NGOs Active in Social Problems: With an Emphasis on Their Relationship with the State. Biquarterly Journal of Sociology of Social Institutions, 5(11), 97-128.
 - Shamaei, A., Abdullahi, A. & Yousefi, M. (2014). An analysis on the development planning of Sardasht city with the approach of urban development strategy. Geographic perspective in human studies, Tehran, 9(27), 35-51. https://journals.iau.ir/article_519010.html.
 - Yaghoobi, Elham, Noshirvani Babli, Pegah; Mohammadi, Sara; & Khanmohammadi, Hadi (2021). Analysis of the impact of the most important issues of NGOs in Iran, Journal of Strategic Studies of Public Policy, 11(40), 74-100.